

HØGSKOLEN I OSLO
OG AKERSHUS

Inger Hilde Østensen

PERSEPSJON, ANSVAR OG RO

- en fenomenologisk utforsking av Tom Andersens samtalestil

Masteroppgave i sosialt arbeid

Familiebehandling

Høgskolen i Oslo og Akershus, Fakultet for samfunnsfag

Med en langsom bevegelse som man bare kan skimte nødvendigheten av, har alt som i minst noen og tyve århundrer tenderte mot og til slutt greide å samles under navnet språk, begynt å la seg deportere eller iallfall resymere under navnet skrift. Derrida (1967/2006, 50).

Sammendrag

Denne masteroppgaven dreier seg om en familierapeutisk tilnærming til andre mennesker med fokus på øyeblikkets fornemmelser. Innenfor de sosialfaglige og familierapeutiske feltene er det en stadig interesse for manual- og evidensbaserte tilnærminger til familier man møter. Oppgaven beskriver ideer rundt hvordan en terapeut og familie kan skape en relasjon uten bruk av disse ytre samtaleverktøyene. Hvordan kan en terapeut motta den andres uttrykk? Hvilke refleksjoner kan bringe dem begge over til det neste øyeblikket?

I oppgaven har jeg analysert deler av en transkribert forelesning hentet fra en konferanse i London i 2003. Forelesningen heter «Exploring Living, Bodily, Spontaneous, Responsive-Expression: The Chiasmic Structure of Social Life in a Post-Cartesian World», og foreleserne er professor i sosialpsykologi John Shotter og professor i sosialpsykologi og psykiater Tom Andersen. Det er Tom Andersens ord som analyseres.

Etter første gjennomlesning av transkripsjonen, fant jeg tre analytiske begreper som også endte som hovedtittel i oppgaven; «Persepsjon, ansvar og ro». Ved bruk av kvalitativ, fenomenologisk analyse (Systematisk tekstkondensering), som dannet av Amadeo Giorgi og senere modifisert av Kirsti Malterud, har jeg skapt abstraherte, analytiske tekster basert på de tre begrepene. Disse forteller om ulike ideer og fornemmelser en terapeut kan ha i møtet med den andre inne i det terapeutiske rommet. De analytiske tekstene ble deretter belyst av ulike fenomenologiske, psykoterapeutiske og etiske teorier.

Etter en fortolkende lesing av det analytiske materialet fant jeg tekstenes fellestrekk, og dannet to nye begreper som begge identifiserer terapeutiske ferdigheter. Disse kalte jeg «Usynlig virksomhet» og «Virksom usynlighet». De forteller, på hvert sitt vis, om elementer ved terapeutens stil som kan legge til rette for en meningsfull relasjon mellom terapeuten og den andre.

Høgskolen i Oslo og Akershus

Fakultet for Samfunnsfag

Oslo 2015

Abstract

This master thesis is about how a family therapist can practise therapeutically with a focus on the present moment. The familytherapist has left behind plans, manuals and evidencebased methods, and she is not bringing along any other familytherapytools or -techniques. With what focus can the therapist enter the room? How can she meet the other person's expressions? What reflections can bring them on to the next moment?

My analysing material is a transcription of a lecture held by professor Tom Andersen and professor John Shotter in London 2003, with the title «Exploring Living, Bodily, Spontaneous, Responsive-Expression: The Chiasmic Structure of Social Life in a Post-Cartesian World». I have analysed the words of Tom Andersen with a qualitative, phenomenological analysing method made by Amadeo Giorgi and modified by Kirsti Malterud; Systematic Text Condensation. After the first reading of the transcription, I created three analytical terms; «Perception, responsibility and calmness», which also is the main title of this thesis. The systematic text condensation gave the possibility to make analytical texts, which I thereafter discussed with different phenomenological, psychotherapeutic and ethical theoretical approaches.

With use of theory, the analytical texts and a hermeneutical approach, I ended up finding two new understandings, which are to be called my main findings. I named them «Invisible Effectiveness» and «Effective Invisibility». In different ways these expressions give some ideas on how to be in a therapeutic relation, hopefully being both respectful to and useful for the other person.

Oslo and Akershus University College of Applied Sciences
Faculty of Social Science
Oslo 2015

Forord

I perioder hvor skriving av masteroppgave er en innadvendt prosess, er det godt å tenke at man også er en del av noe annet, noe utenfor. Det er alltid passende å takke for det underveis i prosessen. Og det er særdeles passende å takke nå, nå som oppgaven og masterstudiet er over.

Takk til Høgskolen i Oslo og Akershus for tilbudet om masterstudium i sosialfag, familiebehandling.

Takk til min arbeidsgiver som har lagt til rette for at jeg kan følge studiet.

Spesielt takk til mine to veiledere Nicole Hennem og Anbjørg Ohnstad. To kloke, flotte damer.

Takk til medstudenter og veiledere ved masterklinikken. Krevende. Givende.

Takk til Kristin og Trude for gjennomlesning av, og tilbakemeldinger på, oppgaven.

Takk til familie, venner og kollegaer som har fulgt med, spurt og tatt del i hele studieforløpet.

Spesielt, helt spesielt, takk til Anne-Sissel, Berge, Johanne og Martin Frede, for all tilrettelegging og støtte dere har gitt meg. Stoltheten dere forteller meg om, er så til de grader gjensidig.

Oslo, mai 2015, Inger Hilde Østensen.

INNHold

1. INNLEDNING	1
Bakgrunn for valg av tema	1
Forelesningens tittel.....	3
Hva oppgaven ikke er	5
2. FORSKNINGSSPØRSMÅL	5
3. TOM ANDERSEN (1936-2007)	7
Forelesning på engelsk.....	10
4. TEORETISKE RAMMER FOR OPPGAVEN	11
Kvalitativ analyse og en hermeneutisk stil	11
Fenomenologi	12
Persepsjon.....	13
Ansvar	15
Ro.....	17
Begrepene samles	18
5. ETISKE OVERVEIELSER	19
6. METODE	20
Fenomenologisk analyse og dens innvirkning på teksten.....	21
<i>Steg 1: Å danne seg et helhetsinntrykk</i>	22
<i>Steg 2: Koding av materialet</i>	23
<i>Steg 3: Kondensering</i>	26
<i>Steg 4: Sammenfatning</i>	27
7. UTFORDRINGER KNYTTET TIL MATERIALE OG PROSESS	28
Forskning på utsagnene til én person	28
Refleksivitet	30
8. PRESENTASJON AV DE ANALYTISKE TEKSTENE OG DRØFTING	32
Overganger.....	32
Et uttrykk ber om svar	33
Ord på vandring	34
Foranderlighet	38
Det er noe der - det er bevist - det er en evidensbasert samtale	39
Ikke gå	41
Vi puster	43

Teksten som inviterte seg selv.....	44
9. TEKSTENES FELLESTREKK OG PARADOKSER	45
Tekstenes fellestrekk.....	45
<i>Usynlig virksomhet</i>	45
<i>Virksom usynlighet</i>	45
<i>Mindre sammenvevet enn forespeilet?</i>	46
Tekstenes paradokser	46
Oppgavens paradoks	47
10. OPPSUMMERING	48
11. ETTERORD.....	50
LITTERATURLISTE.....	52

1. INNLEDNING

Denne masteroppgaven er skrevet av en student ved Høgskolen i Oslo og Akershus, fakultet for samfunnsfag, master i sosialfag, familiebehandling. En masterstudent i familiebehandling skal inneha både akademiske og kliniske ferdigheter; et mangfold av teoretiske, familierapeutiske, og personlige ferdigheter. Det kreves at studenten behersker en samfunnsvitenskapelig forskningsmetode, samtidig som selve studiet er tett knyttet opp til klinisk praksis, nærmere bestemt familierapi. Oppgaven utforsker og beskriver både teoretiske og praksisnære sider ved en familierapeutisk tilnærming til andre mennesker.

I masteroppgaven min ser jeg nærmere på deler av en forelesning hentet fra en konferanse i London i 2003. Forelesningen heter «**Exploring Living, Bodily, Spontaneous, Responsive-Expression: The Chiasmic Structure of Social Life in a Post-Cartesian World**», og foreleserne er professor i sosialpsykologi John Shotter og professor i sosialpsykologi og psykiater Tom Andersen. Tilskuere er familierapeuter som sitter i salen, så vel som vi som i etterkant kan se opptaket produsert på DVD. Tom Andersen forteller at dette er første gang de to foreleserne opptrer sammen over lengre tid (DVD 3, 9:08). I oppgaven er det Tom Andersens ord som er i fokus. Gjennom fenomenologisk analyse utforsker jeg ordene som blir sagt, og avdekker en terapeutisk stil som inneholder både synlige og skjulte sider.

Bakgrunn for valg av tema

Jeg har med undring, og noe skepsis, sett de sosialfaglige og familierapeutiske feltenes stadige interesse for evidensbasert kunnskaps- og feltilnærming. Innenfor det evidensbaserte kunnskapsområdet, er det utarbeidet manualer og spørreteknikker man kan benytte i det terapeutiske rommet. Det ser ut til at det kommer metoder mange blir grepet av og sertifiserer seg innenfor, men så ser det også ut til at disse teknikkene byttes ut når noe annet, spennende kommer. Evidensbaserte metoder kan skape en arbeidshverdag hvor det er enklere å effektivisere arbeidet, man har et opplegg for antall treffpunkter mellom terapeut og familie, og man følger en manual. Dette gjør rapportering enklere, man kan nå sine måltall og føle seg som en verdifull arbeidstaker.

Det kan være positive sider ved evidensbasert arbeide når det er en egnet tilnærming til mennesker som opplever det givende, utført av de riktige terapeutene, men jeg tillater meg ved denne anledningen å betrakte det hele på avstand. Innenfor ulike familieterapeutiske retninger kan man finne et utall av arbeidsverktøy, råd om spørsmålsstillinger og spørreteknikker. Samtidig har jeg *med* meg og *i* meg en styrke og tro på betydningen av en relasjonsbasert tilnærming til mennesker vi møter i den terapeutiske samtalen – et fornemmende menneske møter et fornemmende menneske, ikke menneske møter teknikker, planer og manualer. Det er med den begrunnelsen jeg igangsetter skrivingen av masteroppgaven.

Utfra erfaringer i praksisfeltet, leter jeg til enhver tid etter det passende å gjøre i det terapeutiske rommet. Jeg forstyrres i relasjonen når jeg må huske å utføre de riktige teknikkene i den riktige rekkefølgen, stille spørsmål som er ferdig formulert, og være så presis i spørreformen at et galt ord kan få metoden til å falle. Dette kan gjelde manualbasert arbeide, så vel som ulike familieterapeutiske retninger. I min leting etter alternative samtaleformer, en fri men tilstedeværende form, har jeg opptatt meg ved det Tom Andersen sa og gjorde, og det er med glede og takknemlighet jeg bruker tid og oppmerksomhet rettet mot hans virke. I både praksis og studier har jeg forsøkt å forstå mer av hvordan han arbeidet i samtaler med andre mennesker. Mange av hans tanker og ideer er nedskrevet og kan leses, men jeg har lenge undret over hva han *gjorde*, hvordan han konkret praktiserte? Dette har vært vanskeligere tilgjengelig. Gjennom forelesningen i London kommer mer av praksisen til syne. I oppgaven er det sagt transkribert til tekst, og det er tekstens mening og ikke foreleser som har forrang.

I den transkriberte forelesningsteksten, grunnlagsmaterialet for masteroppgaven, kan vi lese om en persons møter med andre mennesker. Hva viser teksten at denne personen fokuserer på? Ved bruk av fenomenologisk analyse, som vist i Kirsti Malteruds bok «Kvalitative metoder i medisinsk forskning» (2013), og derigjennom fjerne meg fra foreleser som person, kan vi få ideer om en praksisform som kan generere tanker om hvordan vi som er familieterapeuter selv ville opptrådt, hva vi ville sagt, eller også hva vi kunne eller burde ha sagt eller gjort.

Å jobbe med en annens sagte ord, gir mange muligheter for feiltolkninger. Jeg er ikke ute etter verken å kritisere eller fremelske det teksten forteller. Dette er i tråd med hva Eivind Engebretsen (2005) skriver i sin analyse av barnevernets journaler. Han åpner opp for flere måter å forstå en tekst, og skriver at hans hensikt ikke er «(...) å påstå at journalteksten må tolkes på min måte», men vise «hvordan journalen kan leses.» (2005, 60) Gjennom å analysere foreleserens tekst, vil jeg vise hvordan man kan, men ikke må, forstå ordene. Det innebærer også at det åpenbart finnes andre måter å lese og forstå teksten på.

Sentral er avklaringen rundt det faktum at jeg ser på *fortellingen* om hva Tom Andersen gjorde, fortellingen han selv bringer frem i lyset. Det er ikke «virkeligheten» som beskrives. Det er heller ingen grunn til å tro at Tom Andersen til enhver tid arbeidet på den måten han beskriver i materialet. Vi finner dessuten i teksten få referanser til hvordan de oppfattet arbeidet hans, de Tom Andersen samtalte med.

Forelesningens tittel

Denne oppgaven utforsker terapeutens muligheter i de tilfellene vedkommende legger fra seg sine spørreskjemaer, manualer, mål og planer. Med hvilken stil skal hun presentere seg? Fra hvor skal ideene om det neste spørsmålet komme? Hva kan igangsette en ny refleksjon? "*Exploring Living, Bodily, Spontaneous, Responsive-Expression*" - å utforske levende, kroppslige, spontane, responderende uttrykk - (min oversettelse). En tittel som dette utfordrer tankene i forhold til hvordan man møter andre mennesker. Å være familieterapeut innebærer stadig møter med enten nye eller velkjente mennesker. Hvilke sider ved oss selv er mest fremtredende i disse møtene, hvor mye foregår på det ytre plan og dermed observerbart, og hvor mye er skjult i vårt indre? Tenker vi *ofte* eller *sjelden* på begreper som dreier seg om å utforske våre egne levende, kroppslige, spontane, responderende uttrykk?

Hva med resten av forelesningens tittel - "*The Chiasmic Structure of Social Life in a Post-Cartesian World*"? For å begripe mer av hva dette betyr, støtter jeg meg til John Shotters innledning av forelesningen hvor han viser til begrepet "chiasmic" med utgangspunkt i den greske bokstaven X (khi) – han beskriver en sammenflettet (en «intertwined») prosess (DVD 1,18:44). Videre utfordres jeg av begrepet «post-Cartesian world» -

verden etter Descartes. Descartes (1596-1650) «regnes som selve opphavsmannen til filosofi i nyere tid» og mer konkret knyttes han til forståelsen av mennesket som oppsplittet i to «uavhengige substanser» - «kropp/sjel-dualisme» (Thornquist 2003, 13). Selve ordet *kartesiansk* er dannet med bakgrunn i navnet Cartesius, Descartes latinske navn (Thøgersen 2004, 43). Å leve i en post-kartesiansk verden innebærer å fjerne seg fra troen på dualismen.

Hvis jeg skal oversette hele tittelen fra engelsk, fortolke den, samt gjengi den på nytt, vil den lyde; «*Å utforske levende, kroppslige, spontane, responderende uttrykk: den sammenflettede strukturen innenfor sosialt liv, i en verden som betrakter mennesket som et hele*». Det er satt inn et kolon i tittelen som knytter de to setningene sammen. Del én sier noe om hva som kommer i del to, samtidig som del to sier noe om hvordan vi skal forstå del én. Vi skal ikke lenger forstå menneskets kropp som delt i «immateriell» og «materiell substans» (Thornquist 2003, 13), subjekt og objekt, sjel og kropp, men som et hele. Og utforsker vi denne kroppen, kan vi finne levende spontane, responderende uttrykk. På samme måte skal vi forstå at våre liv er sammenflettet med andres liv gjennom ulike prosesser og strukturer.

Det er del én i forelesningens tittel jeg opptar meg mest med, det er i den delen jeg oppfatter at jeg kan jobbe mest konkret med mine spørsmål og undringer. Men del én hadde hatt færre betydninger om ikke del to hadde kommet som lovet. Jeg oppfatter forelesningens tittel knyttet opp til John Shotters arbeide – jeg mistenker at han har skapt den. Dette begrunner jeg utfra eksempler på artikler han har skrevet (hentet fra hans webside¹). De bærer navn som “Agential realism, social constructionism, and our living relations to our surroundings: sensing similarities rather than seeing patterns”, og “Relational Subjectivity: Recovering our Living Relations to our Surroundings”. Jeg ser kolon og lange setninger bestående av teoretiske begreper. De ligner på forelesningens tittel. Tom Andersen ville kanskje kalt forelesningen “Just be in the moment”?

¹ <http://www.johnshotter.com/> (13.5.2015)

Hva oppgaven ikke er

Oppgaven inneholder ikke en analyse av Tom Andersen, men en analyse av noe han har sagt og som jeg har transkribert. Det er ikke han som person jeg opptar meg med – ikke hans måte å være seg selv på, som for øvrig er beskrevet i artikkelen «Not to forget Tom Andersen's way of being Tom Andersen: the importance of what 'just happens' to us» (Shotter, 2007). Analysen viser en måte å lese en transkribert tekst – en måte å forstå teksten på. Det er ikke en kritisk eller hengiven tilnærming til personen Tom Andersen.

Oppgaven er ikke en beskrivelse av virkeligheten, men et kort øyeblikk, noen få timer, i John Shotter og Tom Andersens liv. Teksten er frosset fast i øyeblikket, og det som blir sagt kan fremstå som sant fordi det er filmet og transkribert. Men teksten er ikke gitt til de som snakker, slik at de kan nyansere poenger, rette opp noe eller fortelle at de opplever seg fremstilt feil. Vi må stole på det som er sagt og skrevet, og vi kan kun håpe at de to som snakker føler seg forstått og i alle fall ikke feiltolket. Teksten tar heller ikke opp i seg det faktum at svært få av oss er helt konsistente i forhold til å praktisere slik vi forteller at vi praktiserer.

Et transkribert materiale fra en forelesning er en tekst hvor en informant ikke er intervjuet av forskeren med sine åpne eller skjulte mål. Spørsmålene stilles til teksten etter at den er skrevet ned, etter at ordene er sagt. Det er ikke muligheter for utdypning eller endring av temaer – det kan ikke stilles oppklarende spørsmål. Jeg skal selv informere oppgaven og leseren, jeg skal forme oppgavens betydning og av og til forhekse materialet gjennom min analyse.

2. FORSKNINGSSPØRSMÅL

Dette kapittelet kunne blitt kalt *problemstilling*. Grunnen til at det i stedet heter *forskningsspørsmål*, er at grunnlagsmaterialet etter min oppfatning ikke skaper noen problemer det er viktig å ta stilling til eller liste opp. Verken å finne problemer eller å løse dem er aktuelt her. Derimot har jeg en nysgjerrighet, ting jeg lurer på og jeg har mange spørsmål. De spørsmålene kan jeg utforske – de skaper mitt forskningsspørsmål.

Det følger nå et avsnitt hvor jeg benytter Tom Andersens ord, i direkte sitat. Disse ordene skaper en reflekterende prosess hos meg, en refleksjon som gir meg et bakteppe til å formulere selve forskningsspørsmålet.

Tom Andersen viser for forsamlingen en video fra en samtale han har hatt med en kvinne, hvor de sammen utforsker et betydningsfullt ord for henne. Etter å sett videoklippet, spør en kvinne blant publikum:

«It is something about preparation (...) what you have to do before you meet with somebody to have this experience (...)?»

Tom Andersen svarer følgende:

«In this way of working it is very important not to have any plans. Not try to reach any goals. Not solving any problem. Not making a new story. (...) Just to be in the moment, just to be in the moment. The story finds its own way. I don't need to think of it, the solution come by itself. So, as little as possible is most safe. »

(DVD 2, 24:03)

Spørsmålet dreier seg om forberedelse, og svaret er at det er tryggest å forberede seg så lite som mulig. Tom Andersen foretar en oppsummering av det som i noen sammenhenger kan være et helt behandlingsforløp, både manualbasert så vel som familie- eller psykoterapeutisk. Vi kan tenke oss at i en behandlingsprosess starter man med planer, setter opp mål, løser problemene og skaper derigjennom en ny historie.

Setningene «it is very important not to have any plans» og «not try to reach any goals» kan stå som en motsetning til evidensbaserte, terapeutiske tilnærminger hvor behandlingsmodellene er «manualbaserte, normative, hovedsakelig atferdspsykologiske» (Frøyland 2005, 114). For å gjennomføre disse behandlingene må vi utdanne oss, muligens sertifiseres, og planlegge samtalene grundig i forhold til en oppskrift.

Både ordene «goals» og «solutions» gjenfinnes i løsningsfokuserte og strategiske familierapeutiske tilnærminger. Å arbeide løsningsfokuserert innebærer å jobbe med «utgangspunkt i fokuserte mål» hvor familien men også terapeuten, kan komme med forslag til løsninger på problemet (Johnsen og Wie Torsteinsson 2012, 196). «Not making a new story» - kan Tom Andersen her ha tenkt på narrativ terapi? Innenfor narrativ terapi skapes nye historier, det vises at «(...) det finnes viktige erfaringer som faktisk motsier den dominerende problemhistorien» (Johnsen og Wie Torsteinsson 2012, 207).

Alle de nevnte metodene har i seg et vell av oppskrifter, spørretips, spørreteknikker og samtaleverktøy terapeuten kan benytte. Selv om man jobber etter ulike teknikker, understrekes det at terapeuten og familien i utgangspunktet trenger en terapeutisk relasjon og at terapeutens relasjonskompetanse «er viktigere enn selve teknikkene» (Johnsen og Wie Torsteinsson 2012, 196).

Jeg oppfatter det slik at teksten henviser til ulike tekniske, av og til manipulerende, strategiske metoder når han snakker om forberedelse til samtalene, på tross av kravet om relasjon. Og hvis jeg mottar aksept for denne forståelsen av hans utsagn, så ønsker jeg å gå videre med å spørre om hva man skal gjøre uten disse spesifikke verktøyene? Tom Andersen svarer «Just to be in the moment, just to be in the moment». Jeg kommer her i tanker om et arbeide som strekker seg mot det vi kaller «oppmerksomt nærvær» (mindfulness) – en terapi og meditasjonsform, særlig beskrevet av Jon Kabat-Zinn, som sier; «Mindfulness means paying attention in a particular way: on purpose, in the present moment, and nonjudgmentally» (Segal 2012, 38-39) Vi kan lese beskrivelser av «present moment» – dette øyeblikket – og det å være oppmerksom på en særegen måte i dette øyeblikket – og det er åpenbare likhetstrekk til Tom Andersens utsagn.

Det oppgaven bringer frem, er det terapeuten kan fylle inn i øyeblikket, i det vi er *i dette* øyeblikket og skal over til *det neste* øyeblikket. Når alle ytre virkemidler og verktøy er valgt bort, hva tar hun med seg inn i samtalen? Et kort svar er at hun tar med seg tanker og en kropp – hva skal hun gjøre med disse? Et lengre svar følger i oppgaven. Med hvilke ideer og med hvilken oppmerksomhet, rettet mot hva, kan terapeuten gå inn i en samtale? Det ovennevnte leder meg frem til følgende forskningsspørsmål:

Hvordan praktisere en terapeutisk samtalestil basert på øyeblikkets fornemmelser?

3. TOM ANDERSEN (1936-2007)

Naturlig er det først å introdusere Tom Andersen, for senere å la analysen fremheve ordenes mening fremfor foreleser selv.

Tom Andersen var en norsk psykiater som arbeidet innenfor det familieterapeutiske området, nærmere bestemt innenfor en *språkssystemisk familieterapeutisk* tradisjon (Johnsen og Wie Torsteinsson 2012). I denne tradisjonen oppfattes problemer vi som

mennesker kan ha, som skapt i språket. Og de kan derfor også oppløses i språket, dersom vi snakker annerledes om problemet (Hårtveit og Jensen 2004, 188). Håkon Hårtveit og Per Jensen sier at en språkssystemiker anerkjenner og er bevisst på at språk er makt og at maktutøvelse «bør unngås» (2004, 189). På samme måte som Tom Andersen i forelesningen gjentatte ganger sier at han mottar uttrykket fra den andre, sier Hårtveit og Jensen at en språkssystemisk terapeut «er utpreget mottakerorientert» (2004, 189). Oppsummert fokuserer denne retningen på ideer om aktiv lytting, reflekterende prosesser og en bevisst holdning til bruk av språket.

Tom Andersen beskrives til å ha «(...) bidratt til å utdype familieterapeuters forståelse for hvordan vi lever i språket» (Hårtveit og Jensen, 2004, 35). Han er inspirert av ulike forfattere som Ludwig Wittgenstein, John Shotter og Jacques Derrida, når han i et kapittel i boken «Psykoterpiveiledning», beskriver fem ideer han oppfatter som grunnleggende ved språket (Rønnestad og Reichelt 1999, 154). Jeg er i denne sammenheng spesielt opptatt av to av ideene; «Språk er både *informativt* og *formativt*». Når vi snakker sier vi noe både til den andre og til oss selv, vi formes i vår egen og andres forståelse; «en blir den en blir» i det vi snakker (Andersen 1999, 154). Videre opptas jeg av ideen om at språket «forhekser». Det innebærer at når vi sier noe om den andre, og kanskje gjentar det, så kan det «forhekse» vedkommende og oss selv til å tro at den andre *er* slik vi sier. (Andersen 1999, 154). Som eksempel bruker Tom Andersen begrepet «aggresjon». Sier vi mange nok ganger at en annen *er* aggressiv, kan vi komme til å «bli forhekset til å tro at noe slikt som aggresjon fins, enten som en ting eller som en struktur», som «en indre bestanddel av personen» (Andersen 1999, 155).

Tom Andersen beskrives i forordet til boken «Inspirasjon» til å være «(...) så tydelig som en inspirasjonskilde for terapeuter fra alle verdens kanter, og han var et kraftsentrum i utviklingen av ideer som bidro til å endre terapeutisk praksis i retning av større gjensidighet, innlevelse og medmenneskelighet.» (Reichelt 2008, 5). Han nådde, og når, langt utover de norske grensene hva gjelder å ha innflytelse på samtaler innenfor det terapeutiske rommet. I tillegg var det han og hans team som utviklet modeller for reflekterende prosesser. I den sammenhengen innebar det at et (psykiatrisk)behandlende team ikke lenger snakket om pasientene for seg selv i et lukket rom, men brakte samtalen ut av rommet og delte tankene sine med pasientene,

fremfor å holde tankene skjult og på avstand fra dem det gjaldt. Tom Andersens artikkel fra 1987 «The Reflecting Team: Dialogue and Meta-Dialogue in Clinical Work», og den påvirkning denne artikkelen hadde på det praktiske arbeidet, innebar «en omveltning for fagfolk over hele verden» (Reichelt 2008, 5).

Tom Andersen arbeidet i perioder tett sammen med fysioterapeuter, spesielt to av dem; Gudrun Øvreberg og Aadel Bülow-Hansen. Han studerte arbeidet deres gjennom å være tilstede i behandlinger de utførte, samt gjennom å motta behandling selv (Ianssen 2014, 16). Det var inspirert av disse observasjonene og refleksjonene, sammen med fysioterapeutene, Tom Andersen utviklet videre sine tanker om sitt arbeid. Han festet begreper som den *relasjonelle* og den *kroppslige* viten eller kunnen som ideer å bruke i det kliniske arbeidet (Andersen 1997, 162). Om det relasjonelle skriver Andersen at det dreier seg om «(...) å vite hvordan en skal finne sin plass i forhold til den andre», slik at det blir mulig å finne en mening med situasjonen (1997, 162). Det kroppslige knytter han til begrepet *fornemme* – «(...) å fornemme de reaksjoner ens egen kropp gir i ulike situasjoner, og som gjør at vi føler (...)» (Andersen 1997, 162). Jeg forstår det dithen at fokuset i en samtale har to utgangspunkt; hvor befinner terapeuten og den andre seg i forhold til hverandre, fysisk, emosjonelt og relasjonelt, og hvilke fornemmelser oppstår i løpet av samtalen? Tom Andersen opptok seg med *pusten* og dens sammenheng med følelser – «Følelser og ord følger med utpusten» (Andersen 1997, 172).

Tom Andersen ble fra enkelte hold kritisert for sin arbeidsform. I forelesningen sier han:

«What I have experienced in Norwegian psychiatry, they diagnosed me several time. The first was that I was a psychopath. So if you don't know how a psychopath is, you can see it here. Then they changed it to a narcissist. And then they said I was a disaster for not-knowing. And «He is seducing people». That is one...ehh that is quite some diagnoses that made it difficult for me to meet with them.» (DVD 4, 03:57).

I sitatet forteller han om den opplevde motstanden han fikk fra deler av sitt eget fagfelt, et fagfelt han ønsket å være en del av, men som ikke ønsket ham velkommen.

Jeg introduserte tidligere fenomenet «oppmerksomt nærvær». Jeg har ikke i det jeg har lest av Tom Andersen funnet at han selv benyttet ordet «mindfulness», og vi kan ikke vite hvorvidt han i dag, dersom han fortsatt levde, ville ha brukt dette begrepet. Grunnen

til at jeg allikevel har det med her, er for å vise at man kanskje kan finne et spor av oppmerksomt nærvær i hans samtalestil? Senere i oppgaven viser jeg til andre teoretiske retninger som også bærer i seg ideer om et nærvær i relasjonen.

Forelesning på engelsk

Forelesningen er på engelsk. Tom Andersen hadde et begrenset engelsk ordforråd, han behersket såkalt «basic english» på rundt 600 ord (Vedeler, 2007). Det er lett å se for seg at for å beskrive et fagfelt eller en retning man jobber etter, kan man trenge et mer nyansert språk. Muligheten for å kunne utdype, forklare i detalj og dybdebeskrive en tanke eller et arbeidssett, blir fratatt Tom Andersen gjennom at jeg analyserer en tekst som ikke er på hans eget morsmål. Jeg har valgt å forstå det slik at det allikevel kommer frem en rikdom i teksten, og jeg har en hypotese om at det kanskje er større tetthet mellom ord og handlinger når språket ikke har muligheten til å tilsløre en handling eller ide. Forskningsspørsmålet mitt etterspør en praksisform, en stil. Forklarer man sitt terapeutiske arbeid gjennom et kjent og godt utviklet morsmål, kan det, men det må ikke, oppstå beskrivelser i både teoretiske, filosofiske og poetiske vendinger, dersom man har anlegg for slik. I de tilfellene hvor ordforrådet er mindre, må man gå mer rett på sak. Jeg oppfatter ikke forelesningen slik at man misforstår hva Tom Andersen sier, og i sitatform vil jeg bruke det han opprinnelig sier, men i analysen vil jeg bruke egen oversettelse når jeg viser til teksten. Analyseformen jeg har valgt innebærer at teksten skal fortettes og sammenfattes, og i de avsnittene bruker jeg norsk.

Tom Andersen uttrykker i forelesningen at John Shotter er den som virkelig forstår ham: «I am actually here to say that he`s the person who has understands my work, has understood my work. And that is an enormous feeling.» (DVD 1, 04:35.). Det velger jeg å forstå slik at Tom Andersen oppfatter å ha fått sagt noe, på engelsk, på en slik måte at en teoretiker og engelskspråklig mann som John Shotter virkelig *forstår* ham. Det kan videre bety at Tom Andersen også opplever virkelig å ha fått *uttrykt* det som er viktig for ham. Tom Andersen lever selv den sammenflettede opplevelsen i det han synes det er en enorm følelse å bli forstått av en annen. Og dette vil han fortelle publikum, som en betroelse og som en gest til John Shotter.

4. TEORETISKE RAMMER FOR OPPGAVEN

Frem til nå har jeg beskrevet grunnlagsmaterialet for oppgavens analyse. Jeg har videre skrevet om foreleserne og ulike tanke- og arbeidsstiler innenfor familierapi. I tillegg har jeg lovet å utføre en fenomenologisk analyse av teksten utfra et forskningsspørsmål. Jeg søker å finne noen svar på hvordan en terapeut kan praktisere, i de tilfellene hun ikke medbringer en evidensbasert metode eller en familierapeutisk tilnærming som inkluderer spesifikke samtaleverktøy eller -teknikker. Å analysere fenomenologisk krever at jeg kjenner til noe om hva fenomenologi forstås som, og hvordan fenomenologisk analyse kan gjøres. Gjennom de senere beskrevne analysestegene danner jeg *analysebegreper* som «best mulig uttrykker det meningsinnholdet» som vises i det transkriberte materialet (Johannessen, Tuft og Christoffersen 2010, 49). Disse begrepene speiles så i ulike teoretiske retninger, retninger som kan sies å utvide forståelsen av fenomener som kan oppstå i en terapeutisk samtale. Analysebegrepene avsløres allerede i dette kapitlet, gjennom at de har fått hvert sitt underkapittel, benevnt som persepsjon, ansvar og ro. Begrepene er altså de samme som oppgavens hovedtittel.

Kvalitativ analyse og en hermeneutisk stil

Oppgavens grunnlagsmateriale analyseres med en kvalitativ forskningsmetode. Å forske kvalitativt kan man gjøre når man «undersøker fenomener vi ønsker å forstå mer grundig» (Johannessen, Tuft og Christoffersen 2010, 32). Alternativ analyseform kunne være en kvantitativ innfallsvinkel. Denne type forskning forholder seg til data basert på tall og mengder, og beskrivelser av virkeligheten i «tall og tabeller» (Ringdal 2007, 22). I oppgaven min er jeg ikke ute etter å telle antall fornemmelser eller skape en tabell ut av en terapeutisk stil. Selv om forskeren også innenfor det kvantitative arbeidet foretar fortolkninger av materialet, vil ikke en slik fortolkning i denne sammenheng svare på de undringene og spørsmålene jeg stiller materialet.

Kvalitativ analyse kjennetegnes ved at forskeren søker å finne kunnskap «expressed in normal language» (Kvale og Brinkmann 2009, 30). Steinar Kvale og Svend Brinkmann skriver videre at forskeren jobber beskrivende, spesifikt i stedet for generelt, åpent for uventede vendinger, temafokusert, tolerant for tvetydighet, bevisst på mulige endringer av materialet underveis, og med sensitivitet for temaet som det forskes på og menneskene man forholder seg til (2009, 30-32) Det stilles med andre ord høye krav til

forskerens etterrettelighet og det kreves åpenhet for hvert steg man foretar seg. Jeg kommer tilbake til dette i kapitlene om metode og refleksivitet.

En hermeneutisk stil – hva legger jeg i det? Hermeneutikk defineres som «fortolkningslære eller fortolkningskunst» (Thornquist 2003, 139), og danner dermed grunnlaget for hele analyseprosessen i oppgaven. Også kapitlene om forelesningens tittel og bakgrunnen for forskningsspørsmålet mitt, er skrevet hermeneutisk. Kvale og Brinkmann skriver at det finnes regler de kaller «Hermeneutical Canons of interpretation» (2009, 210) En kanon er en type «autorative tekster innenfor en bestemt fagtradisjon»² - denne gangen hermeneutikk - og det er kunnskap som det forventes at forskeren skal beherske før man påstår at man jobber hermeneutisk. Hvilke kanoner viser de til? De skriver om den «hermeneutiske sirkel» som innebærer at jeg skal bevege meg frem og tilbake i materialet gjennom hele prosessen for stadig å kontrollere og videreutvikle fortolkningen, gå dypere inn i stoffet. I metodekapittelet viser jeg at det er helt nødvendig med denne bevegelsen frem og tilbake. Videre skal fortolkningen avsluttes i det materialet har en indre overensstemmelse («inner unity») uten logiske motsigelser («logical contradictions»). De enkelte fortolkningsenheter skal også kunne kontrolleres mot helheten i materialet (Kvale og Brinkmann 2009, 210). Som jeg senere skriver i metodekapittelet, er mitt grunnlagsmateriale av en slik art at det er mulig med denne kontrollen. Den endelig skrevne teksten skal fremstå som selvstendig, inneholde kunnskap og være kreativ. Forskeren skal være bevisst at hun selv på forhånd har forforståelse og -antakelser for temaet, og disse bør gjøres tydelige. (Kvale og Brinkmann 2009, 210-211). Jeg har allerede tidligere i oppgaven beskrevet noe av min bakgrunnskunnskap om temaene som behandles. Min intensjon er i tillegg at det i oppgavens videre tekst kommer tydelig frem at jeg har en forforståelse, men at denne ikke skal dominere i det analytiske arbeidet.

Fenomenologi

Fenomenologi som vitenskapsteoretisk/-filosofisk posisjon ble grunnlagt av den tyske filosofen Edmund Husserl (1859-1939) (Thøgersen 2004, 71). Selve begrepet fenomenologi kommer fra det greske ordet *phainomenon* som betyr «det som viser seg»

² http://www.salongen.no/-/bulletin/show/624220_om-filosofihistorie-og-kanon?ref=checkpoint

eller «det som fremtrer» (Thøgersen 2004, 21). Fenomenologi er, ifølge Eline Thornquist, å forstå som «læren om det som kommer til syne og viser seg» (2003, 83). Thornquist beskriver fenomenologiens tankegrunnlag slik: «Oppmerksomheten rettes mot verden slik den erfares *for* subjektet; ikke mot verden i seg selv uavhengig av personen som erfarer den.» (2003, 14). I oppgaven er det familieterapeuten som subjekt i verden fokus rettes mot, og det er ikke en tilfeldig del av verden, det er den delen hvor hun er i samtale med en annen, på sin jobb. Hva er det som kommer til syne for henne? Hvordan erfarer hun disse øyeblikkene? Hvordan skal hun tenke rundt fenomenene som oppstår?

Samtidig advarer Thornquist mot å forstå fenomenologi utelukkende i en emosjonell, innlevende eller introspektiv forstand. Vi kan ikke bruke fenomenologi til å henfalle til psykologiske, indre utforskinger av opplevelser. Hun legger vekt på at Husserl selv «var opptatt av å forstå kunnskap, kunnskapens natur og vilkår». For å forstå mer av verden må vi gå veien via bevisstheten vår, og vi må studere bevisstheten fremfor å studere «empiriske fenomener» (Thornquist 2003, 84). Husserl opptok seg med hvordan fenomener *konstitueres* av menneskets bevissthet (Thornquist 2003, 88).

Persepsjon

Persepsjon har med sansene våre å gjøre. Tor-Johan Ekeland skriver at sansene er knyttet opp til syn, hørsel, lukt, smak, men for å skape mening med det vi persiperer, trenger vi å bearbeide inntrykkene (2012, 214). Avhengig av hvilken kontekst vi befinner oss innenfor, vil kroppen og sansene våre motta ulike sanseintrykk (2012, 218). For i det hele tatt å kunne sanse noe, er vi avhengige av å ha en kropp å sanse med.

Maurice Merleau-Ponty (1908-1961) var fransk filosof og fenomenolog (Thøgersen 2010, 11), og han regnes som en som «har videreutviklet fenomenologi» (Thornquist 2003, 88). Han «er kjent for å sette kroppen i sentrum – for å forankre subjektet og subjektivitet i kroppen» (Thornquist 2003, 88) – en «kroppens filosof» (Thøgersen 2010, 12). Merleau-Ponty tar i sin filosofi et oppgjør med den tidligere beskrevne kartesianske dualismen (Thøgersen 2010). I Merleau-Pontys bok «Kroppens fenomenologi» (1945/1994) forklarer Dag Østerberg i forordet at Merleau-Ponty oppfatter kroppen vår som et «sansende, persiperende, handlende, følende, talende fenomen» (1994, VIII). Merleau-Ponty opptok seg med våre sanser, og vår kropp som «sentrum for erfaring og erkjennelse» og det er slik vi «eksisterer og deltar i verden»

(Thornquist 2003, 113). Merleau-Pontys skrifter og tanker er med andre ord meningsfulle når det kommer til å belyse begrepet persepsjon i terapirommet. Han oppfatter at av det vi umiddelbart sanser er det de kroppslige inntrykkene som kommer først, før vi setter ord og tanker på fornemmelsene. Kroppen vår sanser smerte, lyst, ubehag før tankene sorterer inntrykkene.

Merleau-Ponty sier at mennesket «ikke er en ren tenker, men et kroppslig subjekt som allerede er i verden og forholder seg til verden før det begynner å beskrive den, før det reflekterer bevisst over den.» (Thornquist 2003, 113). Denne ideen kan plasseres rett inn i en familierapeutisk kontekst – familierapeuten går inn i samtalen som et subjekt med en kropp som sanser og fornemmer før hun reflekterer over samtalen og setter ord på fornemmelsene. Videre skriver Merleau-Ponty at kroppen vår både er subjekt og objekt, den både ser og blir sett. Og om vi kan flytte på objekter, fjerne dem, så vil uansett kroppen alltid være «her» - der jeg`et er, er kroppen (Thornquist 2003, 117).

Merleau-Ponty fremholder at for å få grep om *egenkroppen* – «den krop, som det enkelte menneske er» (Thøgersen 2010, 7) er det betydningsfullt å utforske vår egen opplevelse av kroppen, fremfor «tanken om kroppen» (Thøgersen 2010, 16). Kroppen gir oss alle muligheten til å sanse og erfare, hele vår eksistens er forankret i den (Thøgersen 2010, 7).

Jeg oppfatter Merleau-Pontys ideer som nyttige når forelesers tekst skal fortolkes og analyseres. I samtaler med andre mennesker har mye skjedd allerede før vi begynner å snakke. Og underveis i samtalen foregår det hele tiden en veksling mellom de ulike sansene våre, sanser knyttet både til språklige uttrykk og emosjonelle opplevelser. Merleau-Ponty skriver, ifølge Gunn Engelsrud (2010), at vi kan oppleve vår egen og den andres kropp som «sammenvevd» i den forstand at vi kan se og merke den andres (mulig dramatiske) uttrykk og gjennom det ikke unngå en sammensmeltning (32). Kanskje vi på engelsk kunne ha brukt ordet «intertwined» (inspirert av John Shotters innledning på forelesningen), eller på norsk «sammenflettet» om dette fenomenet? Jeg merker meg det Engelsrud skriver om et «nærvær» i «kommunikative situasjoner der grensene mellom en selv og andre oppleves som uklare og sammenvevde» (2010, 32). Dette er ideer jeg bringer videre til analysen av teksten. Er det avsnitt i

sammenfatningen av teksten som viser til situasjoner der det beskrives persiperende nærvær, eller der den ene og den andre kan oppleves som sammenvevde?

Merleau-Ponty (1945/1994) skriver at vår persepsjon gjennom blikket lar oss se gjenstander fra bestemte synsvinkler, for deretter å akseptere at gjenstanden ser annerledes ut fra andre synsvinkler (1). Ulla Thøgersen videreformidler Merleau-Pontys ideer rundt det å se et kirketårn på avstand (2010, 109). Med kun tårnet i sikte vet jeg allikevel at det er noe annet og mer under tårnet, nemlig en kirke – den forståelsen kaller Merleau-Ponty for et inkarnert perspektiv (2010, 110). Jeg har dette inkarnerte perspektivet fordi jeg er kroppslig tilstede akkurat her, mens vinduet jeg ser kirketårnet igjennom, sier Thøgersen, kun er «fysisk tilstede» (2010, 110). Vinduet har ingen intensjoner, i motsetning til meg, men det «påtvinger meg kun et perspektiv på kirken». (2010, 110). Senere i oppgaven viser jeg til at Merleau-Ponty mener at gjennom bruk av ord, får tanken «en *sanselig form*» (Thøgersen 2010, 183). Jeg oppfatter dermed at også ord kan betraktes som «gjenstander» om enn ikke i fysisk forstand. Hvilke muligheter og begrensninger gir perspektivet vi ser og hører et ord igjennom? Vår egenoppfatning av og vårt perspektiv på ordet, kan påtvinge en forståelse som ikke er i overensstemmelse med den andres perspektiv.

Ansvar

Jeg har frem til nå rettet oppmerksomheten mot terapeuten og den andre som kroppslige subjekter. Det er ikke tilfeldig under hvilke omstendigheter samtalen mellom de to foregår. Uavhengig av hvem som har initiert samtalen, er det terapeuten som er vertskap for samtalen. Hun har dermed et større ansvar enn den andre. Terapeuten arbeider innenfor lover og regler for sitt arbeidsområde. Det er regler på et overordnet plan, så vel som arbeidsplassen sine krav til faglighet, etterrettelighet og etiske, verdibaserte retningslinjer. Dette ansvarskravet kan betraktes som påført terapeuten utenfra, samtidig som det er sentralt at hun lever etter disse retningslinjene – terapeuten må selv oppfatte at det er viktig å følge dem. Familieterapeuter, så vel som andre arbeidstakere, kommer i situasjoner hvor hun foretar etiske avveininger om hva som er den riktige handlemåten fremover. Samtidig er det ikke bare i handling et ansvar skal utøves, jeg ønsker i tillegg å beskrive en annen form for ansvar, et ansvar som er erkjennende.

Emmanuel Levinas (1906-1995) var en litauisk-fransk filosof (Vetlesen 1996, 10). Levinas filosofi dreier seg blant annet om hva den andres ansikt fordrer oss til; «en moralsk appell om ansvar» (Vetlesen 1996, 11). I det begrepet moral tas i bruk, ledes tankene mine mot situasjoner hvor jeg skal avgjøre om jeg skal handle riktig eller galt, godt eller dårlig. Arne Johan Vetlesen viser til Kant og hans syn på mennesket og dets verdi som autonome subjekter «som er formål i seg selv og som anerkjenner hverandre som formål i seg selv, som *personer* med ukrenkelig verd» (1996, 28).

Levinas beskrives av Vetlesen som «nærhetsetiker» og nærhetsetikk ser «det nære jeg-du-forholdet som det grunnleggende etiske forholdet» (1994, 158). Slik jeg leser Vetlesens forståelse av Levinas beskriver han at filosofen ser individets utgangspunkt som narsissistisk, om enn i en «uskyldig» forstand (1996, 34). Den naive narsissisten skaffer seg «alt individet er avhengig av i verden for at den skal være et hjem for det» (Vetlesen 1996, 34). Hva skjer da når individet møter en annen? Det oppstår et brudd, hvor individet «rystes (...) ut av sin nytelsesorienterte væren-i-verden» (Vetlesen 1996, 35). Levinas kaller mennesket man møter for «Den andre». Dette er en ide jeg ønsker å følge i oppgaven. Det er ikke slik at den ene – terapeuten – er den første og derfor mer viktig enn den andre personen. Jeg skriver det for å lage et skille mellom de som snakker sammen. Levinas beskriver Den andre med stor D. Det ønsker ikke jeg å gjøre. Vetlesen skriver at etikk for Levinas, i sin kjerne, handler om «møtet med Den andre» (1996, 15) og det ansvar som dette møtet igangsetter. I den andres ansikt blir det utstedt «en «ubedt» moralsk appell om ansvar» (Vetlesen 1996, 11)

Gjennom å lese Vetlesens forståelse av Levinas etikk, minnes jeg om begrepet ontologi. Ontologi er «læren om det værende», «om hva som er, og dets beskaffenhet» (Vetlesen 1996, 16). Begrepet knyttes til at vi mennesker er erkjennende vesener, at vi erkjenner det som er der ute, og at det vi erkjenner «føres tilbake til erkjennerens indre» (Vetlesen 1996, 21). Jeg bringes tilbake til terapeuten erkjennelse, erkjennelsen om at den andre er, og at det blir satt i gang en bevegelse når vi møter den andre (Vetlesen 1996, 35). Det minner meg også om begrepet persepsjon i det noe skal oppfattes i «det indre» - det kan oppfattes fordi terapeuten har en kropp hun kan erkjenne med. Hva gjelder kroppens betydning i dette tilfellet, er Levinas og Merleau-Ponty helt enige, det er en nødvendighet at vi har en kropp for å kunne persipere. Terapeuten står ovenfor det

andre mennesket, subjektet, og gjennom en forståelse av seg selv, kan hun forstå den andre (Vetlesen 1996, 30).

Velger terapeuten å ha tillit til det Levinas skriver, velger hun også å ta et særskilt ansvar i møtet med den andre. Terapeuten opplever et brudd i sin (selvopptatte) tilstand og har et moralsk ansvar ovenfor den andre. Terapeuten aksepterer den bevegelsen som den andres inntreden igangsetter.

Ro

Ro er et av de korteste ordene i oppgaven; to bokstaver som rommer en mening jeg må jobbe med å få tak i. Hva betyr det? Hvordan fornemmes ro, i kontrast med hva?

Tankene ledes raskt i ulike retninger, noen kan trekke mot religiøse retninger, mot skogens eller fjellets ro som er så ettertraktet i Norge - men også i en psykoterapeutisk og gjerne meditativ retning. Jeg reflekterer rundt sakte tale, sakte lesing, sakte utforskning – dog ikke så sakte at man blir komatøs – ro må også inneholde en form for energi og en ide. Kanskje er det lettere umiddelbart å fange fornemmelsen uro? «Uro» har fått en egen bok oppkalt etter seg (Skårderud 1998), jeg finner ikke at «Ro» har fått samme oppmerksomhet.

For å fortsette å kontrastere ro med uro, tenker jeg at det i terapeutens kropp kan sette seg spor av uro hvis hun er preget av andre hendelser enn det som foregår i samtalerommet. David E. Orlinsky viser til forskning utført av Nissen-Lie og kollegaer (2013) som forteller at terapeutens opplevelse av «stress and burdens in their own lives has a discernible effect» på den andres opplevelse av arbeidsalliansen mellom seg selv og terapeuten (Orlinsky 2014, 48). Terapeutens stress og byrder har altså en merkbar effekt på hvordan den andre opplever relasjonen. Kan stress føre til uro? Blir terapeuten mindre mottakelig for den andre hvis hun er urolig?

I boken «God psykoterapi» (2013) redegjør Ellen Hartmann for forskning rundt hva som er virksomt i psykoterapi. Her skriver hun at det allerede på 1930-tallet ble antydning at terapeutens personlighet kunne være forklaringen på noen av pasientenes bedring i behandlingsforløpet, at terapeutens personlighet kunne vise seg å være tilstrekkelig som forklaringsmodell (Hartmann 2013, 24-25). Hartmann viser i det videre til en rekke forskningsresultater som ramser opp de ulike egenskapene en terapeut bør ha for å være en god terapeut, som «tolerante, fordomsfrie, fleksible og kreative», eller «preget

av omsorg, varme, aksept, ekthet og pålitelighet» (2013, 27). Men hva har dette med begrepet ro å gjøre? Også egenskapen *tålmodighet* trekkes frem som betydningsfullt, og at de terapeutene som betegnes som dyktige «forholder seg roligere (...) når klienter blir kritiske og sinte (...)» (Hartmann 2013, 27). Her blir ro og tålmodighet trukket frem som egenskaper en terapeut kan trenge i sitt arbeide for at den andre skal oppleve en samtale eller relasjon som god. Jeg tillater meg å fylle terapeutens foretrukne rolige fremtoning med begreper som tålmodighet og aksepterende holdninger, varme, fleksibilitet og omsorg. Dette som en tenkt motsetning til en terapeut som fremstår som urolig, preget av egne kriser, utålmodig og skjult aggressiv. Kontrasteringen gjør, etter min mening, begrepet «Ro» lettere tilgjengelig.

Å leve etter ideer om oppmerksomt nærvær, innebærer at vi blir gitt «retningslinjer for hvordan oppmerksomhet trenes med en ikke-fordømmende holdning» (Salvesen 2014, 104). Videre fremheves mulighetene for å arbeide med sin holdning til andre – «en vennlig holdning» og det ikke å bli fanget opp av sine egne tankestrømmer. Det kreves at terapeuten selv øver seg på og erfarer metoden. (Salvesen 2014, 104-105). Pusten vår fokuseres det også på, og Zindel V. Segal viser til en pusteøvelse som ved enkle instruksjoner gir råd om en «3 minute breathing space» hvor årvåkenhet rettes mot øyeblikket (2012, 384). For å nå en tilstand av oppmerksomt nærvær, kreves ro og konsentrasjon.

Jeg har omdannet begrepet ro og tillatt meg å fylle det både med perseptuelle, meditative og psykoterapeutiske ideer. Utfra det som er skrevet er det vist at når et menneske er i ro, gir det seg selv og den andre tid og muligheter til å fornemme og reflektere. Terapeuten og den andre kan kjenne begrepet ro som et indre fenomen.

Begrepene samles

Jeg viser i oppgaven min til at ro er en forutsetning for at terapeuten i det hele tatt kan jobbe på et perseptuelt plan, en forutsetning for at man kan være årvåken og bevisst de fornemmelsene kroppen får og har. Ro er også en forutsetning for at den andres ansikt kan tre frem, med de følgene det får. På samme måte er ideen om ansvar. Det er en forutsetning at terapeuten vedkjenner seg ansvaret for den andre, etisk og faglig, før hun går inn i samtalerommet. Persepsjon, ansvar og ro er gjensidig avhengige av hverandre og danner til sammen et grunnlag for en mulig terapeutisk relasjon. Ingen av begrepene

er mer betydningsfulle enn de andre, men persepsjon er et større begrep i den forstand at det i tillegg til å bety noe i seg selv, også kan romme de to andre begrepene

5. ETISKE OVERVEIELSER

På tross av at dette prosjektet ikke inneholder utsagn fra mennesker som har krav på konfidensialitet, vil jeg vise til etiske overveielser jeg har gjort i forkant av og underveis i arbeidet med oppgaven.

Gjennom masterstudiet og tidligere praksis og studier, har jeg blitt utfordret til å gjennomføre samtaler med enkeltpersoner eller familier som skulle følge en mal for korrekt arbeid. Det har vært lærerikt og samtidig frustrerende. Jeg har lurt på hva hemmeligheten er, hva andre har skjønt og jeg ikke har skjønt, når jeg har sett andre gjennomføre samtalemetodene. Samtidig har jeg i perioder kjent et stort ubehag ved å være vitne til eller gjennomføre nettopp denne form for samtaler. Jeg synes det er øyeblikk som har gått tapt, øyeblikk man må la gå fordi de ikke har passet inn, kanskje fordi man ikke har hatt tid nok eller det ville forstyrre metoden. Det har vært ubehagelig å bevitne situasjoner hvor jeg som tilskuer har sett og visst om i hvilken retning en samtale vil lede, fordi terapeuten har styrt samtalen i en, for henne, velkjent vei, mens familien ikke har visst om at de blir ledet eller sågar manipulert inn i terapeutens valgte retning. I dette ligger ingen påstand om at samtaleverktøy og andre strategiske metoder er uetiske metoder, eller at nevnte samtaler har vært etisk uforsvarlige. Jeg ønsker allikevel å beskrive disse ubehagelige fornemmelsene innenfor en etisk kontekst. Når vi som studenter er gitt friheten til å fokusere på det vi virkelig er opptatt av, gir det meg muligheten til å utforske ubehaget og reflektere videre rundt egen terapeutstil. For meg er friheten til å velge andre innfallsvinkler å bygge min forståelse og praksis på, avgjørende.

I boken «Inspirasjon» har redaktørene skrevet ned en samtale mellom Tom Andersen og Per Jensen som dreier seg om ulike veiskiller Tom Andersen opplevde å ha gjennomlevd i sin praksis (Anderson og Jensen 2008). «Veiskiller» er knyttet opp til at han ville gi opp en arbeidsform, en stil, og heller gjøre noe annet – fordi det ble for ubehagelig å fortsette som før (194). Denne teksten kan i enkelte avsnitt sies å befinne seg nær teksten i grunnlagsmaterialet for denne oppgaven. Jeg oppfatter allikevel teksten som mer forskjellig enn lik mitt materiale, og det er ikke utført noen analyse av teksten i boken så langt jeg kjenner til. I kapittelet til Jensen ser jeg begreper og

opplevelser jeg kan identifisere meg med, kjenne meg igjen i. Jeg velger å forstå det slik at en opplevelse av ubehag, et ønske om å gjøre noe annet, er en overveielse vi som familieterapeuter kan tillate oss.

Noe av det siste Tom Andersen gjør i forelesningen, er å takke vedkommende som har filmet ham og Shotter gjennom de to dagene – «the filmmaker» som han sier (DVD 4, 53:00). Dette forstår jeg som at begge har godkjent å bli filmet. Når DVD`ene i tillegg er offentlig tilgjengelige gir det meg anledning til å utforske det som blir sagt. Jeg vurderer uansett risikoen for å begå etiske overtramp hva gjelder min behandling av stoffet. Jeg har ingen ønsker eller intensjoner om å skrive en oppgave som skal fremstille foreleserne eller det som blir sagt på en nedverdiggende måte. Jeg har snakket med John Shotter ved to anledninger og har således informert ham om min bruk av DVD`ene. Han har ikke blitt forespurt om å samtykke, men han er informert.

6. METODE

I dette metodekapittelet informerer jeg om hvordan jeg kom over materialet som endte med å bli mitt grunnlagsmateriale i masteroppgaven. Videre redegjør jeg for den analytiske fremgangsmåten min.

Som studenter på masterstudiet i familiebehandling, er vi tilknyttet en barne- og ungdomspsykiatrisk poliklinikk i deler av utdanningsforløpet. I en veiledning i løpet av den kliniske delen, ble vi vist et lite klipp fra forelesningen til Shotter og Andersen. I det samme øyeblikket visste jeg at det var dette materialet som var det riktige å arbeide med i min masteroppgave og med en riktig tilnærming for å imøtekomme min nysgjerrighet rundt Tom Andersens praktiske arbeid. På klippet snakket Tom Andersen om sitt virke. Det så ut til å være et utforskende materiale. Det var levende, kroppsliggjort, spontant i den forstand at foreleser ikke snakket etter manus eller leste fra en bok, det inneholdt responderende uttrykk, foreleserne imellom og mellom publikum og foreleserne. I tillegg ble jeg berørt av å se samarbeidet foreleserne imellom, men spesielt det som kunne vært tapt i det Tom Andersen døde.

Jeg opplevde å ha funnet et materiale som både ga meg tålmodighet og nysgjerrighet. Gjennom søk på internett kom jeg i kontakt med produsenten av DVD-en; Victory Video i England.³ DVD-ene var til salgs fra produsenten, og jeg tok kontakt med dem og

³ <http://www.victoryvideo.co.uk/index.htm>

anskaffet filmene. DVD-ene som ble kjøpt var tillatt brukt, fra produsentens side, til individuell bruk og forskning. Jeg kontaktet deretter Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD) over telefon i forhold til at jeg skulle analysere et datamateriale som var offentlig tilgjengelig, hvorav en av foreleserne ikke lenger var i live. NSD informerte om at prosjektet ikke utløste meldeplikt, og jeg sendte på bakgrunn av dette ikke inn meldeskjema.

Etter å ha mottatt filmene, igangsatte jeg transkribering av materialet. Siden jeg på det tidspunktet ikke hadde avklart alle forskningsspørsmålene eller funnet det riktige fokuset, transkriberte jeg innledningsvis også det John Shotter sier. Av både fagmessige, språkmessige og lydmessige grunner, fant jeg relativt raskt ut at det måtte være kun Tom Andersens ord jeg ville bringe videre til analysen. Dette medførte at jeg ved ferdig transkribering satt igjen med ca. 40 A4 sider; grunnlagsmaterialet mitt for analysen.

Fenomenologisk analyse og dens innvirkning på teksten

Når man sitter med et forskningsmateriale, er det sentralt å finne en god måte å forholde seg til stoffet på. I oppgaven er jeg ikke ute etter å kvantifisere – fastsette en størrelse i forhold til et visst antall fornemmelser, opplevelser eller tankemåter. Jeg er ute etter å forstå materialet, hva står det der? Hva står det ved første gjennomlesning? Forandrer forståelsen seg ved andre gjennomlesning? Kan man finne en *mening* og kanskje *inspirasjon* i materialet? Hvordan skal materialet leses? Som konkrete beviser i naturvitenskapelig forstand; det er sagt og transkribert og da er det sant og bevist? Eller skal man se på materialet og analysen som en mulighet i verden i likhet med andre muligheter? Å arbeide analytisk innebærer uansett at man jobber *fortolkende* (Johannessen, Tufte og Christoffersen 2010, 173).

Professor Kirsti Malterud skriver grundig om en analytisk prosedyre av fenomenologen og psykologen Amedeo Giorgi; fenomenologisk analyse, som Malterud selv har modifisert (2013, 97). Formålet med denne prosedyren er «å utvikle kunnskap om informantens erfaringer og *livsverden*» (2013, 97). Et menneskes livsverden er det vi lever i til daglig, som vi har «umiddelbar fortrolighet til og erfaring med» (Thornquist 2003, 85). I denne oppgaven er det Tom Andersen som er informant, han deler sin arbeidsmessige livsverden, og det teksten viser er hvordan man kan tilnærme seg en samtale uten bruk av ytre hjelpemidler. Johannessen, Tufte og Christoffersen (2010)

viser til Malteruds bok når de oppsummerer fenomenologisk analyse med «fire hovedsteg:

1. helhetsinntrykk og sammenfatning av meningsinnhold
2. koder, kategorier og begreper
3. kondensering
4. sammenfatning»

(173).

Disse stegene gir en struktur for gjennomføring av en *systematisk tekstkondensering* av materialet. (Malterud 2013, 96). Ved å følge stegene gis vi muligheter til å utvikle beskrivelser, nye begreper og ny kunnskap om et tema.

Steg 1: Å danne seg et helhetsinntrykk

Første steg, å danne seg et **helhetsinntrykk** og sammenfatte meningsinnhold, innebærer at man skal gjøre seg kjent med teksten uten å oppta seg mye med detaljer. (Johannessen, Tuft og Christoffersen 2010,173). Hva dreier teksten seg om? Er det noen temaer som skiller seg ut? Malterud viser til at vi kan se etter temaer som «intuitivt vekker vår oppmerksomhet» (2013, 99). I denne delen av arbeidet skal ikke noe systematiseres.

Temaer jeg finner gjennom helhetslesning, er først og fremst knyttet til en foreleser som forteller om ulike samtaler han har hatt med enkeltpersoner og familier. Han beskriver hvordan han har opplevd disse samtalene, og går inn på egne og andres kroppslige uttrykk, fornemmelser og reaksjoner underveis i samtalene. Foreleser snakker om sitt forhold til John Shotter og psykiatrifagets innvirkning på pasienter og ham selv. Han forteller om hvordan han håndterer og forstår ulike situasjoner som kan oppstå i samtaler, enten det er knyttet til de ulike deltakerne eller han selv. Han deler rikt av sine praktiske erfaringer, ispedd teoretikere, filosofer og kollegaer som har inspirert ham.

Utfra teksten tolker jeg det slik at han tar stort ansvar for det som skjer i det terapeutiske rommet. Jeg oppfatter dette ansvaret delvis som en fornemmelse som kan oppstå i kroppen, men også som noe utenfor kroppen, muligens innenfor en etisk dimensjon. Jeg danner meg et bilde av en foreleser som snakker sakte, også i samtaler med andre, bruker tid og utforsker de språklige og emosjonelle uttrykkene som kan oppstå. Jeg omdanner disse inntrykkene av helheten i teksten til følgende begreper;

persepsjon, ansvar og ro. Disse begrepene finner jeg så vidt interessante, at jeg vil bruke dem som mine *analytiske begreper*. «Persepsjon, ansvar og ro» er med andre ord begreper som «best mulig uttrykker det meningsinnholdet» (Johannessen, Tufte og Christoffersen 2010, 49) jeg skal undersøke i teksten.

Persepsjon forstår jeg som tidligere definert, til å bety «sanseoppfatning», og temaet dekker i denne sammenheng de utsagn som dreier seg om kroppslige fornemmelser. Med ansvar tenker jeg spesifikt på historier om situasjoner hvor jeg fortolker at foreleser tar ansvaret for det som skjer i samtalene, at han opplever ubehag eller er streng mot seg selv og sine handlinger. Begrepet ro finner jeg gjennom å lytte til tempoet i fortellingene og utfra hva han sier at han gjør i samtaler.

Det er flere temaer jeg ikke bringer videre, som for eksempel en protest mot diagnostisering og deler av det psykiatriske fagområdet. Foreleser arbeidet, som tidligere beskrevet, etter en språkssystemisk ide. Han snakker etter min oppfatning innenfor denne konteksten, men familieterapi som sådan tematiseres ikke i oppgaven. Dessverre kan heller ikke fortellinger jeg forstår som en solidarisk åpenhet rettet mot andre mennesker, følge oppgaven videre. De forlatte temaene besvarer *andre spørsmål* enn mitt forskningsspørsmål. Jeg nøler en stund rundt temaet *håp*, men lar det foreløpig ligge. Analysen viser hvorvidt dette temaet allikevel gjør seg såpass bemerket at det får et eget kapittel eller innlemmes i noen av de andre begrepene.

Steg 2: Koding av materialet

Jeg går til steg to i analysemetoden; **koding** av materialet. Å kode betyr å «identifisere *meningsbærende enheter*.» (Malterud 2013, 100). Det betyr at jeg ser etter enheter som «bærer med seg kunnskap» om temaene fra gjennomlesningen knyttet til helhetsinntrykket (Malterud 2013, 100). De tre hovedtemaene jeg tar med videre, gjør det mulig å strukturere teksten, sortere tekstavsnitt og rydde materialet. Jeg leser materialet på nytt, med en spesiell oppmerksomhet knyttet til perseptuelle beskrivelser, og jeg markerer ulike setninger og utsagn med ulike farger. Setningene jeg markerer har i seg beskrivelser av kroppslige fornemmelser og observasjoner. På den måten blir det enda en gang mulig å lese teksten annerledes, og selv persipere stoffet på nytt. Noen av sidene og noen avsnitt som handler om nettopp persepsjon, er så fargerike at man kan få en opplevelse av en blomstereng eller Times square om natten – det gir en ide om

kompleksiteten i en samtale som foregår mellom to eller flere mennesker – hvor mange fornemmelser kan egentlig påvirke oss på noen få minutter dersom vi retter oppmerksomheten mot dem? Jeg ser etter tekst som viser ulike former for sanseoppfatninger som blikk, pust, lyd osv. Hva sier informanten om sine fornemmelser underveis? Hva sier han om det han opplever som andres sanseoppfatninger?

Etter at dette arbeidet er gjort legger jeg til side arkene med «persepsjonsfargene». Deretter skriver jeg ut den transkriberte teksten på nytt og leser den, men nå med tanke på begrepet *ansvar*. På forhånd har jeg noen ideer om at ansvar kan dreie seg om å inneha en etisk holdning til det å være i samtaler med andre mennesker. På hvilken måte vises denne holdningen i teksten? På hvilken måte kan et begrep som ansvar oppleves kroppslig? Teksten gir meg ingen grunnlag for å si om informantens ansvarsfølelse er tuftet på samvittighet, oppdragelse, solidaritet eller annet, men jeg viser til tekstdeler som underbygger begrepet ansvar. I analysen av dette stoffet bruker jeg som tidligere beskrevet den franske filosofen Levinas som veileder inn i en verden hvor nettopp ansvar er en viktig vinkling. Gjennom å ta i bruk farger også på dette, ser jeg hvordan en holdning kan fargelegges og levendegjøres i en tekst.

Det siste hovedtemaet jeg finner er «ro». Jeg viser i analysen til tekst som forteller om ro, pauser, stillhet. Innenfor dette temaet finner jeg tekstdeler som forteller om stillhet som en terapeutisk stil, om bruk av pauser til refleksjon hos alle de involverte i samtalen. Hva kan en pause brukes til? Indre dialog? En ny retning eller tanke? En bearbeiding av det allerede sagte? Jeg finner ideer som dreier seg om tempoet i samtalen.

Innenfor kodesteg 2 foretar jeg en *systematisk dekontekstualisering* (Malterud 2013, 104). Malterud beskriver at forskeren her skal fjerne enhetene fra den sammenheng de ble til under – i dette tilfellet vil tekstdelene som beskriver de samme fenomenene sorteres sammen på en slik måte at jeg ikke lenger leser dem inn i den konteksten de ble skapt, men som frittstående elementer som senere kan sammenfattes. Jeg sorterer tekstutdragene i de ulike fargene, og gjennom å se på utdragene samlet, ser jeg hvilke persepsjonelle inntrykk eller uttrykk som gjentar seg ofte, hvilke som er sjeldne? De utdragene som dreier seg om persepsjon er så mange at jeg deler dem opp i undergrupper – *kodegrupper*, som vist i Malterud (2013, 104). Dette gir enheter som viser til de ulike sansene som kan være i aktivitet i en samtale; som blikk, pust, berøring,

hørsel, lyd osv. Jeg ser her at jeg har utfordringer knyttet til kroppslig uttrykk eller bevegelse som ikke er direkte knyttet opp til konkrete sansbare fenomener som ordene «se, høre, føle». Jeg får en stor gruppe enheter som ser ut til å dreie seg om kroppen som helhet, bevegelse som å gå rundt i et rom, stor grad av indre dialog – innenfor hvilket sansefenomen hører det hjemme? Enhetene tilhører det perseptuelle, men det kan se ut til at jeg hadde kunnet kodet stoffet også med egen farge for tanker eller fysisk bevegelse.

På et tidspunkt i analyseprosessen oppfatter jeg at kodingen og sorteringen jeg har foretatt kan fremstå som *dekonstruksjon* snarere enn *dekontekstualisering*. Dette var ikke tilsiktet. Jeg har bokstavelig talt klippet materialet i småbiter. Jeg har et problem og vurderer at jeg ikke kan jobbe videre med de enkeltvise, altfor små enhetene jeg nå sitter med. Jeg forstår at et blikk, det å se, i denne sammenhengen ikke har noen verdi så lenge blikket ikke ser *på* noe, eller *møtes av* noe. En kroppslig bevegelse er, når den er tatt ut av konteksten, kun en heving av arm eller vifting med hånd. Jeg knytter en slik erkjennelse opp til begrepet *intensjonalitet* innenfor en fenomenologisk forståelse (Thornquist 2003, 84). Menneskets bevissthet er alltid rettet mot noe. Det er videre i overensstemmelse med det Thøgersen skriver; «Menneskets perception organiserer seg i helheder, der overskrider mængden af helhedens enkelte bestanddele» (2004, 12). Vi oppfatter rett og slett ikke sansefenomener som ett og ett inntrykk. I min ivrige koding og gruppering, har jeg glemt den fenomenologiske grunnideen oppgaven skal gjenspeile.

Materialet begynner å forme seg annerledes enn mine første inntrykk og jeg finner det hensiktsmessig å fjerne meg fra enkeltvise sansbare fenomener, og heller danne kodegrupperinger som oppsummert kan gi ideer om terapeutens stil og persepsjoner i samtalerommet. Jeg anser ikke det tidligere arbeidet som bortkastet, men som et nødvendig arbeide for å bringe meg frem til det som jeg nå forstår, og som jeg tidligere ikke forstod. Jeg skriver dermed ut materialet på nytt, finner frem tujene igjen og koder det utfra følgende kodegrupper:

1. Blikk – det å se
2. Sensitivitet for det som foregår i rommet
3. Bevegelse
4. Når en følelse (god, vond) setter seg i kroppen

5. Ordenes betydning
6. Ansvar
7. Ro og sakte tale

Det jeg opplever som viktigst i denne delen av den fenomenologiske analysen, er at jeg nå kan distansere meg fra foreleser og de inntrykkene han skaper. Jeg kan bevege meg fra å lese teksten som noe Tom Andersen gjorde, over til noe en familieterapeut i samtale med andre mennesker *kan gjøre, kan reflektere over, kan inspireres av*. Merleau-Ponty skriver at vi gjennom refleksjon ikke trenger å «formidle en verden» men at vi skjerper blikket «for den verden som jeg allerede befinner meg i.» (Thøgersen 2004, 24). Det er med et fortsatt skjerpet blikk jeg jobber videre med begreper og inntrykk.

På dette steget i prosessen kunne jeg sagt at materialet er strukturert og sortert og klargjort for fremvisning, all den tid noen enheter er fjernet og noen har vist seg som sentrale – jeg hadde kunnet beskrive en arbeidsform her. Det ville dog kun dreid seg om en beskrivelse – en deskriptiv tilnærming. Malterud skriver at det fortsatt gjenstår «flere ledd i analyseprosessen» (2013, 104). Både tolkning og sammenfatning av materialet er nødvendig for å kunne finne materialets og oppgavens kunnskap «med overførbarhet til andre situasjoner enn der vi opprinnelig hentet våre data» (Malterud 2013, 104).

Steg 3: Kondensering

Tredje steg i analysen dreier seg om **kondensering**. Å kondensere innebærer å presse sammen eller fortette tekstdelene og kunnskapen fra kodingen (Malterud 2013, 106). Kunnskapen skal abstraheres, det vil si at jeg skal «sammenfatte enkeltfenomener under ett begrep idet man ser bort fra avvikende detaljer.»⁴ Malterud beskriver at forskeren nå kan lage *kondensater*, det vil si kunstige sitater (2013, 106) fra enkeltdelene. For å skape et levende materiale – tross alt har jeg mange enkeltstående utsagn som kan knyttes til ulike kontekster og samtaler – så følger jeg Malteruds råd om å skrive i jeg-form. Det betyr at jeg setter sammen de ulike perseptuelle enhetene, de ulike utsagnene om ansvar eller ro, og skriver det som om det er en person som sammenhengende forteller fra en samtale mellom en terapeut og en familie. Jeg ser tilbake til

⁴ Tjønneland, Eivind. (2009, 14. februar). Abstrahere. I Store norske leksikon. Hentet 16. mars 2015 fra <https://snl.no/abstrahere>.

kodekapittelet og finner kodegruppene jeg har satt opp. Utfra hver av gruppene har jeg nå skapt nye spørsmål til teksten og kondensatene skrives som svar på disse.

Malterud beskriver kondenseringen og derigjennom kondensatene som arbeidsnotat (2013, 106), og jeg tar til meg hennes råd om å la de kunstige sitatene være nettopp det. Disse vises dermed ikke her, men de gir meg deskriptive setninger som i neste omgang skal omdannes til *analytiske tekster*.

Jeg tar meg også tid til å se i materialet som i denne sammenheng ikke har blitt kodet som *meningsbærende enheter* (Malterud 2013, 104). Er det noe her som allikevel tvinger seg frem? Som må med? Jeg vender tilbake til forskningsspørsmålet i denne oppgaven; hvordan en terapeut kan gjennomføre samtaler basert på øyeblikkets fornemmelser. Jeg konstaterer at helhetsinntrykket, kodingen og kondenseringen er utført på en slik måte at det er mulig å jobbe videre med forskningsspørsmålet i det materialet jeg nå sitter med.

Steg 4: Sammenfatning

Det fjerde steget i den fenomenologiske analysen, er **sammenfatning** av materialet (Malterud 2013, 107). Det er nå den endelige testen kommer hvorvidt begrepene jeg har funnet fra helhetsinntrykket, kodingen og kondenseringen, er adekvate. Johannessen, Tufte og Christoffersen skriver at hvis sammenfatningen ikke er i samsvar med det tidligere arbeidet og forskningsspørsmålene, må jeg «gå tilbake i prosessen for å identifisere hvor ting har gått galt» (2010, 177). Malterud skriver at forskeren nå formulerer det som blir de endelige *analytiske tekstene* (2013, 107). Dette er tekster som skrives i tredjeperson. Jeg velger å bruke ordet «terapeut» som tredjepersonens navn. Det hele dreier seg ikke lenger om hva foreleser konkret sa, men om å skape en relevant tekst som kan belyses i de teoretiske retningene jeg har skrevet om innledningsvis. Tekstene skal også holdes opp mot forskningsspørsmålet – de må vise om jeg har funnet det som kan besvare spørsmålet. De analytiske tekstene skapes utfra kondensatene, og jeg tillates å bruke det som Malterud kaller for «gullsitater» - sitater fra det opprinnelige materialet «som best mulig illustrerer det som er abstrahert» (2013, 107). I denne delen av arbeidet sitter jeg med både kondensatene og originalmaterialet ved siden av meg. Jeg gjør det for å kunne sjekke at kondensatene kan gjenfinnes som relevante i grunnlagsmaterialet. Dette lar seg gjøre fordi mitt materiale ikke er så omfattende.

Men før analysen vises er det viktig for prosjektets del og for meg som student, å skrive ulike betenkeligheter og bekymringer jeg har knyttet til både grunnlagsmaterialet og forskningsprosessen i denne masteroppgaven.

7. UTFORDRINGER KNYTTET TIL MATERIALE OG PROSESS

Hanne Haavind skriver i boken «Kjønn og fortolkende metode» det jeg opplever som et konfronterende spørsmål. (2007, 31) Hun spør om prosjektet og forskningsspørsmålet vil «bringe betydningsfull kunnskap»? Min første innskyttelse er å svare henne; betydningsfull for hvem? Jeg kan se for meg at Tom Andersen enten kunne blitt beskjemmet eller også smigret av å skulle bringe «betydningsfull kunnskap» ut i verden. Haavind utfordrer meg til å skrive utfra en ide om at materialet skal treffe en «allmenn kunnskapsinteresse» (2007, 31) – og de «allmenne» i dette tilfellet vil være de som enten opptar seg med det familieterapeutiske- eller det sosialfaglige feltet.

Forskning på utsagnene til én person

Det skal godt la seg gjøre å generalisere utsagn fra en person til å gjelde mange, spesielt med et fenomenologisk utgangspunkt. Fornemmelser om persepsjon, ansvar og ro, fremstår som fenomener knyttet til subjektet, den som opplever noe. Utsagnene kan ikke gjøres representative for en gruppe, verken psykiatere eller familieterapeuter. Men å fornemme, kjenne på ansvar eller ro, kan være representativt for det å være menneske og terapeut, og i dette tilfellet en familieterapeut som befinner seg i samtaler med andre mennesker. Jeg er imidlertid opptatt av at prosjektet skal være så pålitelig som mulig og er fra start til slutt i dette prosjektet bevisst på å være tydelig i forhold til valgene jeg tar. Jeg søker videre å vise at materialet og utsagnene er relevante i forhold til å kunne svare på forskningsspørsmålet.

Johannessen, Tuft og Christoffersen skriver at krav om *pålitelighet* (reliabilitet) innenfor kvalitativ forskning er «lite hensiktsmessig» (2010, 229). Dette begrunnes i forskerens egne verdiladede og kontekstavhengige observasjoner, og at forskeren bruker seg selv «som instrument» (2010, 229). Noe som kan tale imot denne forståelsen for mitt prosjekt sin del, er at informanten ikke er intervjuet eller ledet inn i noen retning. Det gjør at jeg kan stille meg friere fra muligheten for at informasjon har gått tapt fordi mine spørsmål er for verdiladet, intervjuemaene for smale, eller ikke relevante. Informanten snakker fritt, med de begrensningene som forelesningens tittel

har gitt, medforelesers og publikums innspill underveis, samt at det foregår på engelsk. Grunnlagsmaterialet ville derfor vært identisk, dersom en annen forsker skulle se på det. Spørsmålet om pålitelighet, dreier seg også om en annen forsker ville hatt muligheten til å reproducere funnene ved en annen anledning (Kvale 2009, 245). Stilt ovenfor det samme grunnlagsmaterialet, DVD`ene og transkripsjonen, hvordan ville en annen sett, lest og forstått materialet? Fortolkende det også, men om forståelsen ville vært sammenfallende eller divergerende kan vanskelig svares på. Dette betyr at det kan stilles spørsmålstegn ved oppgavens *intersubjektivitet* – det at andre kan få det samme resultatet dersom man bruker samme analyseverktøy (Bergström og Boreus 2000, 42). På samme måte som Johannessen, Tufte og Christoffersen råder en forsker til å gi «leseren en inngående beskrivelse av konteksten», og en grundig fremstilling av «framgangsmåten for hele forskningsprosessen» (2010, 230), skriver Bergström og Boreus at god forskning bør preges av «genomskinlighet och välgrundad argumentation» (2000, 43). Jeg tilstreber i oppgaven å vise prosessen tydelig.

Hva med prosjektets *troverdighet* (validitet)? I mitt prosjekt er jeg ute etter å analysere og finne frem til ideer og fornemmelser, tanker og opplevelser, som kan forekomme når en terapeut møter til en samtale uten planer og notatbok. I følge Johannessen, Tufte og Christoffersen, dreier troverdighet i kvalitative undersøkelser seg om metoden jeg har valgt «undersøker det den har til hensikt å undersøke»? (2010, 230). Kan funnene representere virkeligheten? Kan de generaliseres og overføres til andre situasjoner? Virkeligheten i dette tilfellet er det som er fortalt av én foreleser. Jeg kan vite hvorvidt transkriberingen viser det som ble sagt i forelesningen, men jeg kan ikke vite det sagte er en «riktig», troverdig, objektiv fortelling av et hendelsesforløp. Det jeg allikevel finner er situasjoner og opplevelser som kan oppstå når et menneske møter andre mennesker. Når foreleser beskriver de menneskene han har møtt, beskriver han en verden «...som ser virkelig eller sand ud for taleren» (Jørgensen og Phillips 1999, 113).

Grunnlagsmaterialet er et opptak på DVD. Det øker troverdigheten at enhver som ønsker kan gå tilbake til originalmaterialet og få bekreftet hvorvidt transkriberingen stemmer. Vi kommer allikevel ikke lenger i forhold til å finne ut av troverdigheten i fortellingene. Andenæs skriver at en forsker kan etterstrebe noen *idealer* i forhold til troverdighet; «(...) at man gjør så godt man kan og arbeider så reflektert og etterrettelig som mulig for å skape pålitelige data, som dessuten skal være relevante» (2000, 295). Mitt mål er at

det ikke skal være noen tvil om på hvilken måte jeg leser teksten som analyseres, hvordan forskningsprosessen foregår og hvilke funn jeg gjør. Og viktig er det i denne sammenheng å se hvor «resultatene skal hen», fremfor bare å se hvor de kommer fra (Andenæs 2000, 288).

Refleksivitet

Refleksivitet innebærer at forskeren utforsker egen rolle som leser og fortolker av teksten, forskerens perspektiver vurderes (Johannessen, Tuft og Christoffersen 2010, 168). Når Malterud skriver at en forsker skal undersøke og «sette spørsmålstegn ved egne framgangsmåter og konklusjoner» (2013, 18), så er dette noe av det første jeg vil fremheve.

En av hovedinnvendingene mot med denne oppgaven, er at jeg speiler materialet i teori som foreleser allerede henviser til, teorier begge foreleserne er inspirert av. Dette gjelder spesielt Merleau-Ponty og Levinas. Dersom jeg velger andre teorier, annet bakgrunnsstoff, kan jeg finne momenter i teksten som vil gi et annet resultat. Hva med å se teksten opp mot andre familierapeutiske metoder? For ikke å snakke om familierapi som fenomen i seg selv. Det kan stilles spørsmålstegn ved at en oppgave tilhørende en master i familiebehandling ikke i større grad har et systemisk fokus. Og for en som har fokus på barn og barnets rettigheter, er det naturlig å spørre om hvor i teksten barnets stemme og barneperspektivet kommer inn? Jeg kunne vært kritisk på leting etter et utviklingspsykologisk standpunkt og funnet mangler som ville ha skapt en ganske annen oppgave. Dersom denne oppgaven skulle skrives på nytt, ser jeg for meg at en narrativ innfallsvinkel kunne være interessant; hvem er mottaker av forelesers budskap? Er det de som allerede er trofaste mot budskapet? Er det psykiatriens arbeidsfolk? Til hvem snakker Tom Andersen? Og hvem konstruerer han seg selv til å være gjennom det sagte?

Jeg vil vise tilbake til kapittelet om Tom Andersen, når jeg trekker frem en annen bekymring. Tom Andersen var opptatt av språkets formende og forheksende kraft. Det jeg gjør ved å skrive denne oppgaven, er på samme måte å forme og forhekse han inn i mitt bilde av ham. Det er derfor viktig for meg å gjenta at det jeg skriver er én måte å tolke teksten på, blant andre mulige. Kvale og Brinkmann har beskrevet mulige situasjoner i semistrukturerte intervjusituasjoner, hvor maktforholdet mellom den intervjuede og forskeren blir skjævt, og hvordan dette kan påvirke svarene som gis

(«Power asymmetry in qualitative interviews») (2009, 33-34). Det er viktig for meg å påpeke at jeg selv har gjort meg til fortolker av en tekst fra en informant, og at jeg innehar et eneansvar over fortolkningene av forelesers utsagn. Helt fri for maktubalanse er derfor ikke denne oppgaven.

I oppgaven bruker jeg en fenomenologisk analysemetode som tilnærming til materialet mitt. Lenge hadde jeg en formening om at det ville være best egnet å analysere materialet diskursivt. En *diskurs* er «en bestemt måte at tale om og forstå verden (...) på» (Jørgensen og Phillips 1999, 9). Hadde jeg utført en slik type analyse, kunne jeg fokusert mer på begreper knyttet til makt og på hvilken måte foreleser konstruerer seg selv gjennom forelesningen. Jeg hadde kunnet se hvilken *subjektposisjon* han plasserer seg inn i (Jørgensen og Phillips 1999, 53). Jeg kunne altså reflektert rundt det faktum at foreleser entrer samtaler med en døende funksjonshemmet mann, en psykiatrisk pasient i Paraguay, livstidsfanger i Sverige. Han møter dem alle som hvit, godt utdannet mann som selv er fri til å forlate de ulike institusjonene når han selv måtte ønske. Foreleser forteller dessuten om samtaler med mennesker han møter kun noen få ganger - betyr det at hans stil best egner seg for de få samtalene? Med slike valg kunne jeg ha skrevet en interessant oppgave om en terapeut i arbeid, men jeg hadde ikke kommet noe nærmere et svar på mine spørsmål og undringer.

Jeg finner uansett et poeng i diskursanalytisk teori det er helt nødvendig å ta med videre. Marianne Jørgensen og Louise Phillips skriver at det kan være «(...) svært at undersøge de diskurser, man selv er tætt på og har en mening om» (1999, 31). Min kjennskap til foreleser er årelang. Jeg utfordres hele veien til å være kritisk til denne kjennskapen. Jeg kan glede meg over endelig å ha fått mulighet til å se ekstra nøye på materialet, men hvor blindet eller blendet kan jeg risikere å være? Er det i det hele tatt mulig for meg å bli overrasket av materialet, og hvordan kan jeg, med mulig manglende overraskelse, klare å analysere noe som vil være interessant nok? Annerledes nok? Jeg mener at gjennom bruk av koding, kondensering og sammenfatning, kan teksten fjerne seg fra foreleser, og jeg får passe distanse til materialet - fenomenologisk analyse hjelper meg til denne distanseringen. For en som nettopp opplever seg som tett på grunnlagsmaterialet, er det avgjørende at det nå er skrevet abstraherte, analytiske tekster om en tredjeperson; terapeuten.

Når så disse innvendingene er skrevet, følger i det neste kapittelet steg fire i analysen; sammenfatning og presentasjon av funnene.

8. PRESENTASJON AV DE ANALYTISKE TEKSTENE OG DRØFTING

Jeg har så langt i masteroppgaven redegjort for mitt forskningsspørsmål og ulike teorier.

I tillegg har jeg vist en analytisk metode for behandling av et grunnlagsmateriale.

Spørsmålet jeg søker å finne svar på er hvordan en terapeut kan praktisere dersom hun bærer med seg troen på øyeblikkets fornemmelser. De analytiske tekstene gir flerfoldige ideer terapeuten kan reflektere rundt.

Dette kapittelet presenterer de analytiske tekstene, funnene jeg har gjort, og min forståelse av dem. Hvert underkapittel starter med et sitat fra Tom Andersen selv, hentet fra grunnlagsmaterialet.

Overganger

“And in that search for come to the next moment we need to have somebody who receive our expressions. Not only the words but all other expressions that help us to find a meaning on how to go on.” (Tom Andersen)

Analytisk tekst

Terapeuten fornemmer dette øyeblikket og hun tar imot uttrykket fra den andre.

Selv om hun er opptatt med dette øyeblikket, som har etterfulgt det forrige

øyeblikket, kan hun arbeide med hvordan de skal gå videre til det neste øyeblikket.

Terapeuten kan kun forandre seg selv, hvordan kan hun forandre seg selv på en måte som er nyttig for den andre?

Merleau-Ponty mener at kroppen vår er sentrum for all vår erfaring og erkjennelse og at det vi som subjekter opplever, erfares først gjennom kroppen – før vi reflekterer over opplevelsen. Merleau-Ponty kaller dette for et *prerefleksivt engasjement*; «mennesket forholder seg til det det er midt i» (Thornquist 2003, 113). Når vi som familierapeuter går inn i en samtalesituasjon er det «jeg`et» som stiger inn. Den analytiske teksten gir meg en generell innledning til hvordan jeg kan tenke rundt flere former for samtaler. Hvordan foregår overgangene mellom det ikke å være i samtale, til det å møte den andre? Øyeblikket markeres ved at terapeuten må være bevisst på bevegelsen mellom

det hun var i, til det hun skal inn i. Og bevegelsen stopper ikke her. I det hun er i noe, skal hun videre, og nå sammen med den andre.

Merleau-Ponty skriver at det er kroppen som persiperer og det er den som forstår den andre – at «jeg som levet krop er rustet til at møde andre mennesker» (Thøgersen 2004, 99). Og dette bekrefter Levinas, skriver Vetlesen, i det vi gjennom relasjonen står «på et gulv av felles menneskelighet» (1996, 30) – i oss selv kan vi gjenkjenne den andre. Når den analytiske teksten sier at terapeuten kan forandre seg på en måte som er nyttig for den andre, kan hun tillate seg å reflektere over hvordan hun selv liker å bli møtt av andre mennesker. Selv om vi er individer med ulike behov, kan ideer om vennlig, avventende høflighet være gulvet vi hviler føttene på.

Et uttrykk ber om svar

«As this woman in Paraguay, her expressions called for an answer “Please, please say something back”, and I could only speak with my eyes...so that has been very, very helpful for me - that word answering, that we are answering constantly.»

(Tom Andersen)

Analytisk tekst

Terapeuten responderer på den andres uttrykk, på det som blir sagt, ikke på det som ikke blir sagt. Alle våre uttrykk spør etter et svar, vår tilstedeværelse etterspør et svar. Det hele starter ikke med et spørsmål, det hele starter med at terapeuten og den andre er i en situasjon som krever et svar, at noen tar imot uttrykket.

Dette avsnittet inneholder flere temaer det er mulig å utforske. Først og fremst merker jeg meg den gjentatte bruken av ordet «uttrykk». Når terapeuten møter den andre, ber teksten henne om ikke å benytte et vurderende tankespråk, basert på det *inntrykket* hun får av den andre. Ved å la uttrykket komme først, frigjøres terapeuten og den andre fra en evaluerende relasjon. Jeg oppfatter det som en form for terapeutisk ansvar å motarbeide en ekspert- og maktrelasjon. Terapeuten får hjelp til dette ved å holde god orden på hva som faktisk er sagt, fremfor hva man *tror* den andre sier eller mener, eller hva man selv mener om den andre. Et tankeskifte kan innebære at terapeuten trener seg på å reflektere mer rundt uttrykket enn inntrykket – at man lar første bevegelse være den andres ytre uttrykk fremfor terapeutens indre inntrykk. Om terapeuten hadde hatt med

seg et samtaleverktøy, ville det vært verktøyet som igangsatte samtalen. Her er det mulig å tenke at terapeuten rolig avventer og ser med hvilket uttrykk den andre presenterer seg.

Merleau-Ponty skriver, ifølge Thøgersen (2004) at vi aldri helt kan gripe fatt i den andre som et hele. Vi kan berøre den andre og holde den andre fysisk fast, men vi kan ikke berøre «menneskets egentlige kendetegn», subjektiviteten som befinner seg i dets «intentionalitet, perception, tenking» (Thøgersen 2004, 151). Det betyr at for å finne meningen i den andres intensjoner og tanker, er terapeuten først avhengig av at hun tar seg tid til å akseptere at den andre har et uttrykk og en intensjon. Samtidig er terapeuten tilstede med sitt uttrykk og sitt blikk. De står ovenfor hverandre. Thøgersen (2004, 153) siterer fra Merleau-Ponty (1999, 39): «(...) jeg sanser, at jeg selv bliver sanset (...)». Terapeuten og den andre blir på samme tid både subjekter og objekter for seg selv og hverandre. En hverdagslig opplevelse gjøres til noe større, noe å merke seg. Noe å ta seg tid til.

Ord på vandring

«But the voice that says «This is your family» - where should that be in the body? And I think he opened his eyes very widely for the first time and he said «In my heart». And I said «Ok, one voice in the head and one in the heart.»

(Tom Andersen)

a) *Analytisk tekst*

Når kroppslige handlinger har erstattet ordene, som for eksempel ved at ordene har blitt til slag med knyttneven eller høylytt, forstyrrende latter, spør terapeuten om hvilke ord handlingen ville brukt og hvor uttrykket skal være – i hodet eller i knyttneven, hva ville latteren sagt hvis den hadde ord? Hvor lenge vil et ord bo i knyttneven – vil det vende tilbake til hodet? Hvis et annet ord befinner seg i hjertet? Hvilket er det? Hvilket ord skal bestemme mest neste gang? Det går an å føre en dialog mellom ordene i knyttneven og hjertet. Hvilken bevegelse har ordene rundt i kroppen, hvordan beveger de seg, hvor vil andre at ordet skal være – i knyttneven eller hjertet?

Merleau-Ponty opptar seg med ord som uttrykk for tanken. Men han sier at ordet i seg selv ikke har en mening. Det «eksisterer udelukkende som en fysisk størrelse i verden» (Thøgersen 2004, 179). Mening får det når det er knyttet en sanseoppfattelse ved det,

slik at vår kropp kan skape en mening med ordet. Ordet gir tanken «en sanselig form» (Thøgersen 2004, 182). På samme måte som mennesket kan være perseptuelle fordi vi har en kropp, er talen og ordene knyttet til den samme kroppen. Og i det dette mennesket begynner å snakke, så viser det en «kroppslig uttrykshandling» som bryter stillheten og tausheten (Thøgersen 2004, 179).

I den analytiske teksten beskrives ord som er skjult i den fysiske kroppen. Uttrykket til den andre arter seg som slag eller høylytt latter og er dermed ikke knyttet til en talehandling men en fysisk handling. Når «den sanselige formen» kommer som slag eller latter, og dette tematiseres i samtalen, forsøker terapeuten og den andre først å lokalisere om det i kroppen befinner seg ord som har gjemt seg bak denne handlingen, og i så fall hvor? Finner de ordet så kan det følges rundt i kroppen og tilbake til hjernen eller også til hjertet – alt ettersom det er fornuftens eller følelsens refleksjon som skal få dominere. Kanskje er ideen til terapeuten at ved den neste anledningen hvor ordet er skjult, kan den andre henvende seg til ordet og danne det bedre og mer hensynsfulle uttrykket som skal komme ut?

I motsetning til flere av de andre analytiske tekstene, fremstår terapeuten her som et aktivt, handlende menneske. Hun henvender seg til den andres tanker så vel som til kroppens indre, når hun ved hjelp av kognitiv resonnering følger ordene på en annen vei ut av kroppen.

“So, when we see things in the body which are not followed by words let us think ourselves in another context, another time...” (Tom Andersen)

“And sometimes a tear is coming down so they can see it ... as long as my emotions doesn't influence on my listening I give a shit - I let it run.” (Tom Andersen)

b) Analytisk tekst

Terapeuten bruker blikket til å se hvilke ord det er som beveger den andre mest, hvilket følelsesmessig uttrykk i rommet er det som krever svar? Hvis terapeuten ser at den andre blir berørt av et ord, og det ordet kanskje gjentar seg, spør hun mer om det ordet. Hun spør ikke om den kroppslige bevegelsen dersom ikke bevegelsen er knyttet til et ord. Dersom den kroppslige bevegelsen hos den andre

er sterk, men ikke etterfulgt av ord, instruerer terapeuten seg selv til ikke å se det som foregår. Terapeuten tenker at det er to dialoger som foregår, den ytre som er knyttet til det hørbare ordet, og den indre som er knyttet til bevegelsen, men som er privat. Noen ord kan bevege den andre, og terapeuten selv, så mye at det skapes en kroppslig reaksjon. Dette er gode anledninger til å spørre om ordet som beveger den ene eller begge.

Flere sanseoppfatninger kombineres i denne analytiske teksten. Terapeuten hører et ord, men hun lytter ikke til hvor trykket legges i setningen eller hvordan ordet uttales – hun ser på kroppen til den andre hvilket ord det er som beveger den andre mest. Det kan se ut til at hun stoler på Merleau-Ponty når han skriver vi trenger en tanke før vi kan tale (Thøgersen 2004, 179). I det terapeuten og den andre er i dialog, sier Merleau-Ponty at de er i et «gørenfelleskap», i motsetning til et «værenfelleskap» hvor de sitter i taushet (Thøgersen 2004, 192). Det fellesskapet som skapes gjennom dialogen, kaller Merleau-Ponty for «en berøring på afstand» (Thøgersen 2004, 193). I den analytiske teksten bekreftes denne berøringen, gjennom en forståelse av at det ikke kun er en taktil, fysisk berøring som kan skape et avtrykk på den andres kropp – ord kan lage avtrykk og skape en bevegethet.

I teksten trer den andres ansikt frem for terapeuten, og terapeuten ser det følelsesmessige uttrykket. Hun kan bli minnet på sitt ansvar for den andre og hun kommenterer ikke bevegelsen. Det er ikke oppsiktsvekkende å forestille seg at terapeutens empatiske vilje eller mentaliserende evne, kunne medføre at hun kommenterte det følelsesmessige uttrykket. Terapeuten i teksten lar allikevel denne anledningen gå fra seg, hun disiplinere sine egne tanker, fordi hun betrakter bevegelsen knyttet til den andres tanker, den andres kropp, den andres rett til å bevare sitt indre for seg selv. En annen verden åpner seg dersom den andre selv benevner bevegetheten. Da er det skapt et ord ut av bevegelsen, og terapeuten kan tillate seg å spørre om ordet.

“I think our inner talk can be seen in our eyes” (Tom Andersen)

c) Analytisk tekst

Mesteparten av terapeutens arbeide foregår i hennes indre dialog. Terapeuten tenker over hvor et ord kommer fra og spør derfor om hvor det kommer fra. Dersom

et ord som ikke er sagt dukker opp i terapeutens hode, hindrer det henne i å lytte på det som sies. Terapeuten tenker da disiplinerte tanker til og ber ordet reise vekk, slik at det ikke skal forstyrre lyttingen.

Ord som blir sagt i en samtale, fremstår for meg som like virkelige og sanne som stolen jeg sitter på. Men reflekterer jeg rundt betydningen av ordet, kreves et annet fokus. Som eksempel kan et ord som «selvstendighet» bli oppfattet som en ønsket tilstand både hos et barn, hos en arbeidstaker, m.fl. Kanskje kan terapeuten tenke at det er et ord som beskriver modenhet eller styrke, og at hun kjenner stolthet knyttet til egen selvstendighet? Hun kan bli formet av denne forståelsen i den videre samtalen.

Jeg oppfatter at denne analyseteksten fremhever behovet for at terapeuten er bevisst det ansvaret hun har gjennom ikke å la seg lede vekk fra øyeblikket av sine egne ord og tanker. Teksten sier vi blir dårligere til å lytte dersom vi tar mer hensyn til det som skjer i eget indre, enn til det som akkurat nå skjer i det ytre. Levinas utfordrer terapeuten til å sanse det bruddet som oppstår i selvpoptattheten i møtet med den andre. (Vetlesen 1996, 35). Og Merleau-Ponty beskriver at når blikket (eller tankene) fokuserer på et punkt, blir omgivelsene uklare (1945/1994, 2). Skal terapeuten motarbeide dette, kan hun aktivt bestemme seg for ikke å oppta seg med egne tanker.

Merleau-Ponty fremholder videre at for å trenge inn i gjenstanden – ordet selvstendighet i dette tilfellet – så er det «nødvendig at stille omgivelsene i bero for bedre at se gjenstanden» (1945/1994, 2). Terapeuten blir bedt om å stoppe opp og la de andre gjenstandene, egne tanker, eller samfunnets definisjon, «træde(r) til side og falde(r) i søvn» som han så poetisk skriver (1945/1994, 2). Kanskje finner terapeuten og den andre ut at ordet «selvstendighet» i dette tilfellet er et uttrykk for «ensomhet», eller «i min familie hjelper vi ikke hverandre», eller «jeg klarer ikke å leve opp til forventningene rundt meg». Merleau-Ponty minner om betydningen av å innta flere perspektiver, at det som vi ser eller hører kun dekker et perspektiv – og denne gangen vårt eget.

Foranderlighet

«This is very important for me in my professional life, and as I just said I am very different as a professional and privately. I am very ordinary in private life.»

(Tom Andersen)

Analytisk tekst

Terapeuten er den ansvarlige i møtet med den andre, terapeuten og den andre er en del av hverandre, en viktig del. I andre situasjoner opptrer begge annerledes.

Terapeuten er den hun er fordi den andre er der, den andre hjelper terapeuten til å bli den hun er.

Denne analytiske teksten bringer meg tanker om at terapeuten og den andre kan falle inn i en slags felles rytme, kanskje en tilstand av sammenvevethet – sammensmelting. Som tidligere skrevet, poengterer Engelsrud nettopp denne sammensmeltingen som kan skje fordi kroppen er relasjonell (2010, 32). Merleau-Ponty skriver, ifølge Thøgersen, at vi ikke kan tenke at «verden er min alene» og henfalle til «solipsisme» (2004, 147). Ved å tenke relasjonelt er det mulig å omstille seg fra noe privat, til det å befinne seg i en situasjon hvor det kreves bevissthet rundt sin egen rolle. I samtalen med den andre er terapeuten klar over at hun er på jobb, og at hun er en annen utgave enn seg selv på fritiden. Hun er også en annen når hun samtaler med andre mennesker, på sin jobb, enn hun er overfor den andre akkurat nå. Det er fordi ingen situasjoner er like, ingen oppskrifter leder dem begge inn på en ferdig laget vei.

Terapeutens tanker kan dreie seg om møtet med den andre. Samtidig kan hun være bevisst på at hun omformes av omgivelsene og at hun skapes i dette øyeblikket til å bli den hun blir. Vetlesen skriver, med henvisning til Heidegger, Levinas og flere, at erfaringene våre er sanselige og følelsesmessige, like mye som kognitive (1994, 158). Og videre at «Ingen trer inn i verden som et allerede «ferdig» etisk subjekt; snarere blir jeget et etisk subjekt i kraft av å være duets adressat» (Vetlesen 1994, 158). Det beskrives en avhengighet mellom de to som møtes i rommet. På hvilken måte sanses og forstås terapeuten av den andre? Hvilke sider ved terapeuten vekker ro eller uro hos den andre? Kjedsomhet? Nysgjerrighet? Og tilsvarende; når er det terapeuten fornemmer annerledesheten ved det andre mennesket sammenliknet med andre mennesker hun møter?

Det er noe der - det er bevist - det er en evidensbasert samtale

«The biggest part of reality is that (...) we can say there is something that we don't understand about this. We cannot touch it. We cannot see it. But it is there. And I know how to relate to it. I can see and I know how to relate to it.» (Tom Andersen)

“So, when we see things in the body which are not followed by words let us think ourselves in another context, another time (...). (Tom Andersen)

a) Analytisk tekst

Terapeuten kjenner i kroppen at det er noe, noe som merkes men ikke kan tas på. Hun senker tempoet. Går sakte. Ser. Kanskje er det ikke nå alt skal sies? Kanskje det ikke er i dette øyeblikket? Kanskje ved en annen anledning? I kroppen har vi bøye- og strekkemuskler – de virker sammen, de er i aktivitet samtidig. Slik holder vi balansen.

Dette avsnittet forteller at terapeuten tillates å ta på alvor det hun måtte fornemme i en situasjon, selv om det verken er sagt eller kan berøres. Hun trenger ikke stå til rette for noen for denne fornemmelsen, er det fornemmet er det også bevist at det er noe der. Det er evidens nok, på tross av at hun ikke vet hva det er. Hun tar ansvar for sin egen opplevelse. Har terapeuten trygghet og ro rundt fornemmelsen, kan hun også benytte denne tryggheten til å undersøke fenomenet nærmere. Merleau-Ponty mener vi kan bruke opplevelsen av egen kroppslighet til å persipere «den andens følsomhed og den andens bevægelse» (Thøgersen 2004, 99). Kanskje kan terapeuten ha fornemmet noe den andre fornemmer, og gjennom pauser, sakte tale, og forsiktig utforskning kan terapeuten både strekke og bøye ordene for å holde en samtale i balanse. Og viser det seg at tiden ikke er inne for å utforske opplevelsen, så kan hun la det ligge. Kanskje muligheten kommer en annen gang?

Muligens er ikke terapeutens fornemmelse i overensstemmelse med det den andre sanset. Merleau-Ponty skriver at fenomenologiens formål ikke er å finne sannheter, «men at lære os at se verden igjen» (Thøgersen 2004, 33). Vi skal oppfatte verden som

en evig prosess, og verden «vil alltid forbavse os» (Thøgersen 2004, 33). Dersom det i samtalen ikke finnes rom for utforsking av fornemmelsen, så betyr ikke det at den ikke har vært der. Ved å vende tilbake, opptre fenomenologisk, kan fornemmelsen aktualiseres i terapeutens indre eller som et ytre ord, dersom uttrykket hos den andre inviterer til det.

I denne analyseteksten fremstår det som ønskelig at terapeuten byr på et persiperende nærvær hvor det ikke er passende å opptre skråsikkert eller bedrevitende rundt egen fortolkning av situasjonen.

“So I sometimes think of us being in the room and suddenly the light goes out and it is dark and most of us will walk to the wall and follow the wall. Most of us.”

(Tom Andersen)

a) Analytisk tekst

Terapeuten fornemmer av og til noe hun ikke forstår hva er, for hun kan ikke se det, men det er der. Noen ganger ser hun det, som et smil, men hun vet ikke hvor det smilet kommer fra. Det er også en del av terapeutens virkelighet å kjenne noe i kroppen hun ikke vet hva er, noe hun ikke kan forklare eller forstå.

Denne analyseteksten virker ved første øyekast å være identisk med den forrige. Forskjellen er at i denne teksten *ser* terapeuten det som danner fornemmelsen – et smil. I den forrige teksten så fornemmelsen ut til å oppstå fra intet. Begge tekstene gjør et poeng ut av at fornemmelsen oppstår, men terapeuten vet ikke – eller disiplinerer seg selv til ikke å vite – hva fornemmelsen kan bety. Terapeuten gjør aktiv bruk av blikket i denne teksten, dette blikket som er «lige så ubetvivelig som min egen tanke, og som er mig lige så umiddelbart bekendt» (Merleau-Ponty 1945/1994, 1). Om terapeuten ser smilet, så er det det hun ser, ikke det som er igangsetteren av smilet. Igangsetteren befinner seg et sted inne i det rommet hvor lyset brått ble slukket (sitatet fra Tom Andersen).

Selv om lyset forsvinner, har terapeuten en erindring om hvordan rommet ser ut – hun vet at smil er noe annet enn tårer eller skrik eller latter. Hun kan kjenne på spenningen

og kanskje nervøsiteten fordi hun ikke vet hvor hun skal. Det er kun kroppen som kan lede henne frem. Det er en interessant situasjon for terapeuten som ellers bruker blikket sitt så mye. Denne gangen hjelper ikke blikket henne – resten av kroppen må finne veien ut. Terapeuten erindrer at veggen er i en bestemt retning, men det er ikke sikkert at hun vet i detalj hvilke møbler eller andre gjenstander som står mellom henne og veggen. Så veggen er det første målet, hun senker tempoet. Prøver seg frem. Støter borti noe enkelte steder, har fri passasje andre steder. I tråd med terapeutens stil, vil smilet fra analyseteksten bli benevnt dersom den andre selv kommenterer det først. Har de kommet frem til å snakke om smilet, eller gått veien sammen frem til veggen i det mørke rommet, kan de sammen utforske ordet og også finne døren ut av det mørke rommet.

Ikke gå

“I think about such happenings as laughter or screaming or whatever, that is, I think to myself, what they do is important for them to do, I cannot ask them to stop the laughter, because maybe the laughter is the only way to be in the meeting. But still the laughter was very, very noisy and disturbing.” (Tom Andersen)

«So when I am in a meeting I try to be aware of all the different expression which are there from moment to moment, and I try to ask myself: Which of all the expressions that I can notice do the most ask for an answer.» (Tom Andersen)

Analytisk tekst

Dersom det sterkeste uttrykket i rommet er et forstyrrende uttrykk, som høylytt latter, mye uro og bråk, instruerer terapeuten seg selv til å tenke at det kanskje er med dette uttrykket den andre kan være i rommet. Den andre gjør det den gjør fordi den må gjøre det sånn. Dersom den ikke kan gjøre det sånn kan det hende den andre vil forlate rommet. Er det flere sterke uttrykk i rommet, har terapeuten indre dialog om hvilket av uttrykkene det er som mest ber om et svar.

Terapeuten tillater den andre å ytre seg på den måten det er nødvendig for den andre å gjøre. Det er en krevende oppgave å gjenkjenne det sterkeste uttrykket dersom mange konkurrerer mot hverandre. Det sterkeste uttrykket trenger ikke være det som støyest mest, men det kan være det. Levinas sier at det er ansiktet «i entall som utpeker meg som eneansvarlig, ikke ansiktene» (Vetlesen 1996, 36) – enhver som er i rommet har dermed like mye rett til sitt uttrykk. Hva om terapeuten ikke umiddelbart kjenner det

sterkeste uttrykket av de mange? Kanskje kan hun tenke at det sterkeste uttrykket kan fornemmes i den andres ansikt fordi det ikke innordner seg i hennes indre som enda «en instans av noe allerede kjent» – ansiktet er eksponert, det yter motstand (Vetlesen 1996, 36). Når Vetlesen skriver at Levinas mener at ansiktet «ut-sier nakenheten, nøden, det trengende hos ansiktets bærer», så brukes ord jeg kan kjenne meg fremmed for. Det er allikevel noe i et slikt utsagn som kan hjelpe terapeuten i arbeidet. Det kan kreve tålmodighet og nærvær å gjenkjenne uttrykket. Terapeuten har allerede blitt tillatt å senke tempoet, gå sakte frem.

Hartmann viser til betydningen av terapeutens handlesett i samtaler som kan oppleves krevende eller forstyrrende (2013, 28). Der hvor klienten i samtalene viste destruktiv atferd, ble resultatet av behandlingen dårlig dersom terapeuten besvarte uttrykket med «emosjonell tilbaketrekning (...) og subtile og aggressive former for avvisning» (Hartmann 2013, 28). I den analytiske teksten skrives det ikke om destruktive, men forstyrrende uttrykk. Grunnen til at jeg allikevel anvender Hartmann, er at forstyrrelser i samtalerommet kan komme i mange former. Og terapeutens avvisende svar på dette uttrykket kan på tilsvarende måte medføre brudd i relasjonen. Den analytiske teksten ber terapeuten reflektere rundt det at et annet menneske er mer enn de negative, åpenbare sidene.

Også Merleau-Ponty trekker frem ansiktets betydning i det han mener at den andres ansikt ikke kan sees som en gjenstand eller et objekt. Ansiktet og kroppen kan vise seg på «eksistensens måte» (Thøgersen 2004, 149). Den andre er i en «oplevet verden» og hun er alltid «i en bestemt retning i verden i færd med noget» (Thøgersen 2004, 150). Den andre har dermed en intensjon med sitt uttrykk. Terapeuten vet kanskje ikke nå hva den intensjonen er, hva menes med latteren eller bråket? Hun vet ikke, men kan tålmodig vente på den andres ord som en igangsetter for utforskning. Levinas er streng mot terapeuten når han skriver at ansvaret hun har for den andre er «absolutt og betingelsesløst» (Vetlesen 1996, 37), men heldigvis har den analytiske teksten skrevet frem en terapeut som ikke stiller betingelser om at alle må falle til ro, eller at uttrykket skal forsvinne før hun forholder seg til situasjonen. For terapeuten er det viktigst at ingen forlater situasjonen.

Vi puster

«And before that exhalation has been an inhalation, and that is the first we do in life, to inhale. And in Norway we have two words in more religious way, we call it to spirit in, spirit in, that is the first we do in life, and the last we do in life is to spirit out.»

(Tom Andersen)

Analytisk tekst

Pusten vår, den starter livet og den avslutter livet, vi ånder inn og vi ånder ut.

Pusten er livet vårt. Pusten vår hjelper oss til å mestre utfordringer, å slippe ut følelser. Pusten er en del av vårt indre private liv, terapeuten ser ikke på pusten til den andre. Terapeuten forsøker å kjenne den.

I denne teksten gjøres pust til selve rammen rundt livene våre. Det første vi gjør etter fødsel er ikke å skrike; det er å trekke pusten inn i lungene. Pusten markerer så overgangen mellom liv og død – det siste vi gjør er å puste ut, vi blåser ånden ut av kroppen. På tross av denne livgivende og sentrale evnen vi har, skal terapeuten ikke kommentere det hun ser med den andres pust. Merleau-Ponty utfordrer oss til å befinne oss på «følsomhedens plan» hvor den andre sanses uten å tenkes (Thøgersen 2004, 100). Han definerer dette til å innebære at terapeuten befinner seg på et «æstesiologisk plan», ved å vise til det greske begrepet «aisthesis» - «som hentyder til følesansen og evnen til at fornemme» (Thøgersen 2004, 100). Mer kjent tenker jeg begrepet «anestesi» er, hvor kroppen gjøres ufølsom, blir bedøvet. Terapeuten blir utfordret til å kjenne pusten, men ikke kommentere den. I slike øyeblikk fordres det årvåkenhet på mange plan fra terapeutens side - både bevissthet rundt den andres pust og uttrykk, men også sitt eget. Den analytiske teksten sier ikke noe om på hvilken måte det kan være nyttig eller fint å kjenne, men ikke «se på» eller kommentere, den andres pust. Men den gir ideer om en relasjonell handling, en utstrakthet fra den ene til den andre. Kanskje er det denne teksten som ligger nærmest begrepet «oppmerksomt nærvær»? Ianssen henviser til fysioterapeut Bülow-Hansen når hun forteller at pusten vår dreier seg om «å slippe luften til og å la den gå» (2014, 25). Denne bevegelsen skjer av seg selv, så lenge vi ikke forsøker å kontrollere den. Slipper vi pusten til, slipper vi også livet til. Og kanskje er det nok?

Teksten som inviterte seg selv

Ti av de elleve analytiske tekstene har nå, på hvert sitt vis, stått frem med ideer om hvilket tankegods terapeuten kan medbringe inn i møtet med den andre. Den ellevte teksten får stå uforklart for seg selv og følger nedenfor.

I begynnelsen av metodekapittelet, teksten som omhandler *helhetsinntrykket* av grunnlagsmaterialet, skriver jeg at jeg får noen ideer om formidling av *håp* som noe man kan fylle øyeblikket i en samtale med. Begrepet fikk ikke være med videre som eget analytisk begrep, men det har allikevel holdt seg levende for meg gjennom arbeidet med oppgaven, som et minne fra grunnlagsmaterialet. På tross av at jeg ikke eksplisitt fant begrepet *håp* i koding- og kondenseringsprosessen, ser jeg at begrepet inviterer seg med, og jeg vil ikke la det fare denne gangen. Det er en tekst jeg ønsker skal stå alene med sitt budskap og jeg kommer derfor ikke til å drøfte den.

“And I tried to find a good inner talk because I think our inner talk can be seen in our eyes. So I understood they could not speak in his family, so in my inner talk I said I hope your mother and father someday are ready to speak about how to say goodbye. So that was, it is very strong in the body.” (Tom Andersen)

Analytisk tekst

Stilt ovenfor situasjoner hvor terapeuten er maktesløs, er det betydningsfullt å bringe videre det man kan bringe videre. Ovenfor en døende hvor det ikke er satt ord på at vedkommende skal dø, er det terapeutens indre dialog som formidler budskapet; ønsket om at situasjonen kan ordsettes en dag, at familien en dag kan snakke om hvordan de ønsker å ta farvel. Terapeuten håper at den indre dialogen vises gjennom blikket, at tanken om håpet mottas av den andre.

Av og til er det formidling av håp som er det viktigste og det mest passende en terapeut kan gjøre.

9. TEKSTENES FELLESTREKK OG PARADOKSER

Tekstenes fellestrekk

På hvilken måte svarer tekstene på oppgavens forskningsspørsmål; hvordan kan en terapeut praktisere utfra øyeblikkets fornemmelser? Det opptar meg at det finnes fellestrekk som til sammen kan gi nye navn og betegnelser, kanskje nye begrep? Det er en terapeutisk praksis som utforskes. Tekstene viser at på den ene siden foregår mye av arbeidet i terapeutens indre og dermed ikke synlig for den andre. På den andre siden er fokus rettet mot den andre. Terapeutens eget private og profesjonelle liv, eller hennes opplevelser, er så godt som fraværende i tekstene. Jeg plasserer denne forståelsen inn i to begreper. Den ene kaller jeg *usynlig virksomhet*. Den andre *virksom usynlighet*.

Usynlig virksomhet

Innenfor dette begrepet tilhører de øyeblikkene hvor terapeuten forholder seg til en indre dialog, hvor hun kjenner noe i kroppen, fornemmer den andres bevegelse eller pust, sanser den andre uttrykk. Å sitte rolig, stille, taus, er ikke det samme som ikke å være i aktiv, konsentrert virksomhet. Tekstene skriver frem at terapeutens virksomhet kan vise seg i øynene hennes, hun kan snakke med blikket og håpe at den andre ser det. En annen form for indre dialog er knyttet til det å disiplinere sine egne tanker. Å trene på ikke å bli formet av egne ideer eller hypoteser, forståelse av ord eller situasjoner, kan føre til at den andre gis et større rom til selv å få definere sin virkelighet, til selv å beskrive hva som er viktig for vedkommende. Uten den usynlige virksomheten i dette tilfellet, kunne terapeuten komme til spontant å respondere på sitt eget tankegods, fremfor å avvente den andres fortelling om sin livsverden.

Virksom usynlighet

Det viser seg i alle tekstene at terapeuten usynliggjør seg selv, i den forstand at hun ikke forteller om seg selv, fokuserer på selvavsløringer eller refererer til seg selv hva gjelder den andres opplevelser. Å ha dette som holdning, medfører at den andre kan stige frem med større tydelighet. Det virksomme i dette er det fokuset den andre får. Terapeuten evaluerer heller ikke eget arbeide underveis, like lite som hun evaluerer den andre. På den annen side så nedlegges det ikke et forbud mot emosjonelle fornemmelser eller bevegelser. I den grad terapeuten beskrives gjennom tekstene, fortelles det at hun er innstilt på foranderlighet, at situasjonen og den andre krever hennes fleksibilitet, og at hun kun kan forandre seg selv og ikke den andre. Hun beskrives som et oppmerksomt,

tilstedeværende og fornemmende menneske, men hun skaper ikke noen poenger ut av seg selv.

Mindre sammenvevet enn forespeilet?

I det innledende teorikapittelet lovet jeg å se nøye etter om det finnes situasjoner beskrevet i tekstene hvor det oppleves persiperende nærvær mellom terapeuten og den andre, eller der de kan oppfattes sammenvevde. Den ideen baserte seg på forelesningens tittel, som antydte at foreleserne skulle snakke om en sammenflettet («intertwined») prosess. I mindre grad enn hva jeg trodde innledningsvis har dette fenomenet vist seg. Jeg finner det i kun en av de analytiske tekstene, den som beskriver at «terapeuten er den hun er fordi den andre er der, den andre hjelper terapeuten til å bli den hun er». Jeg antydte tidligere at det muligens var John Shotter som hadde forfattet forelesningens tittel, og kanskje kan dette bekreftes gjennom funnet? Det kan være at det i hans del av forelesningen, den som ikke er transkribert, finnes flere momenter som kan rettferdiggjøre en slik tittel. Det kan også bety at Tom Andersen er mindre opptatt av en opplevd sammenflettethet enn hva John Shotter er?

Tekstenes paradokser

Sett under ett, finner jeg noen paradokser i tekstene som jeg vil beskrive. Jeg starter med å trekke frem de ulike overskriftene tekstene har fått. Jeg ser at så godt som alle er knyttet til en form for bevegelse, enten det er «Foranderlighet», «Ikke gå» eller «Ord på vandring». I metodekapittelet skriver jeg at grunnlagsmaterialet og senere det bearbejdede stoffet, virker komplekst og levende og at dette oppleves «delvis» bevart i analysetekstene. Jeg skriver også at dette «delvis» skal begrunnes. Tittelen på forelesningen er «Å utforske levende, kroppslige, spontane, responderende uttrykk». Tilsvarende har jeg beskrevet forelesningen, at den er levende og spontan. Det beskrives nærhet, ro og tilstedeværelse. Gjennom den fenomenologiske analysen kan det være at noe av det levende har blitt ubevegelig fordi fornemmelser er kategorisert, kodet og gruppert. Emosjoner har fått ord og definisjoner, og de er forsøkt fanget.

Innenfor kommunikasjonsteori har antropologen Gregory Bateson, inspirert av psykologen Paul Watzlawick, beskrevet to typer kommunikasjon; den digitale og den analoge (Hårtveit og Jensen 2004, 94). I denne sammenhengen betyr det at den digitale kommunikasjonen baserer seg på tegn, på det som blir sagt, det rasjonelle. Den analoge holder seg til det relasjonelle, at konteksten gir mening til det sagte, at et tonefall kan

virke inn. Det analoge er det mangetydige, det digitale er det logiske (Hårtveit og Jensen 2004, 95). En mulig forklaring på at det levende i grunnlagsmaterialet «delvis» er borte, kan være at jeg har gjort et forsøk på å skrive en analog tekst inn i en digital form? Masteroppgaven min startet med beskrivelser av en film; levende bilder av to som snakker seg imellom og til en velvillig og svarende forsamling. Den avsluttes med grupperinger, sammenfatninger, noen trykte tegn på et ark eller skjerm. Det er forståelig at prosessen må være slik, og samtidig er det passende å minne om at oppgaven ikke bare beskriver en logisk og sortert virkelighet. Mangfoldet, emosjonene og kompleksiteten er der, men akkurat nå har fenomenene trådt noe til side.

Et annet paradoks som kommer frem i de analytiske tekstene, er at de markerer to tilnærminger til samtaler som virker selvmotsigende. På den ene side kan terapeuten bli forstyrret og bli en dårligere lytter, dersom hun opptar seg med egne tanker. På den andre siden, har terapeuten flere sekvenser med indre dialog, sågar disiplinert og bestemt indre dialog. Hvordan vet terapeuten hva hun skal velge i en situasjon; lytte til seg selv eller lytte til den andre? Tekstene gir ikke noe svar på dette. Konteksten blir avgjørende for de valgene hun tar. Kanskje kan også tankenes innhold fortelle henne om tankene er verdt å bruke tid på? Jeg merker meg at Kvale viser til Altheide og Johnson (1994), når han påpeker at den relasjonelle kunnskapen vi bærer i oss, men som ikke nødvendigvis er verbalisert, vanskelig kan «bearbeides til en logisk, kommuniserbar, tekstuell formidlingsform» (Kvale 1997, 63). Tilsvarende skrives om den «stilltiende og pragmatiske» kunnskapen (Kvale 1997, 63). Denne oppgaven har nettopp forsøkt å utføre en slik logisk beskrivelse. Dette medfører at for å finne et svar på forskningsspørsmålet, trenger terapeuten å kombinere egne erfaringer med tekstens ideer. Når terapeuten reflekterer over hvorvidt hun skal lytte til eller overhøre sin indre dialog, så kan det være hennes tidligere erfaringer med tilsvarende situasjoner som avgjør hva hun sier eller foretar seg i det neste øyeblikket.

Oppgavens paradoks

Oppgaven kan stå som et paradoks i seg selv. Jeg startet det hele med å stille meg avventende til metoder fundert på spørreskjemaer, manualer og spørreteknikker. Har jeg selv, gjennom forskningsspørsmålet og ved den fenomenologiske analysen med sine bearbeidinger av grunnlagsmaterialet, kommet opp med normative ideer til en terapeut i det hun skal gjennomføre en samtale med den andre? Kanskje. Jeg håper allikevel at

særlig det persepsjonelle fokuset har vist flere muligheter terapeuten har når hun sitter med sine fornemmelser.

«It is so simple», sier Tom Andersen, «(...)very very simple, everything is actually very simple. Just talk to them about what they say and not what they don't say. It is very, very simple. Don't talk about what you see if that is not followed by words. It is so simple.»

(DVD 4, 27:40)

Følger man Tom Andersens ide i dette tilfellet kan arbeidet verken forstås som styrt av teknikker eller planer, men av øyeblikket.

10. OPPSUMMERING

I det denne masteroppgaven går mot en avslutning, reflekterer jeg over ideene jeg hadde innledningsvis knyttet til en bekymret hypotese om at jeg ikke kom til å bli overrasket eller se noe nytt i det materialet Tom Andersen er kilden til. Det kan se ut som jeg oppfattet å kunne svare på forskningsspørsmålet uten å henvende meg til materialet først. Gjennom arbeidet med oppgaven har hypotesen blitt avkreftet.

Innledningsvis i oppgaven redegjorde jeg for bakgrunnen for valg av prosjektets tema, fundert både faglig og etisk. Videre henviste jeg til grunnlagsmaterialet med ytterligere begrunnelse for hva det var i temaet jeg fant interessant og hadde lyst til å utforske videre. Forskningsspørsmålet jeg endte opp med var:

Hvordan praktisere en terapeutisk samtalestil basert på øyeblikkets fornemmelser?

Gjennom anvendelse av systematisk tekstkondensering – fenomenologisk analyse – på materialet, endte jeg opp med elleve analytiske tekster som hver for seg representerte deler av et svar på spørsmålet. Tekstene ble vist i sin helhet, belyst av ulike teoretiske innfallsvinkler, samt drøftet.

Det endelige resultatet av analysen viste jeg i kapittelet om tekstenes fellestrekk. Etter samlet å ha lest tekstene, så jeg det var noen praksisferdigheter som virket mer fremtredende enn andre hos terapeuten. For det første så terapeuten i løpet av en samtale ut til å være i stor aktivitet og med mye årvåkenhet for situasjoner som måtte oppstå i samtalerommet. Men aktiviteten vistes ikke utenpå henne. Dette funnet omdannet jeg til begrepet «usynlig virksomhet». Det andre begrepet «virksom

usynlighet» kan ved første gjennomtenking virke overlappende med det første begrepet. Som ide er det allikevel annerledes. Dette begrepet dreier seg om terapeutens ferdigheter knyttet til det å gi den andre sin rettmessige plass i rommet. Dette skjer gjennom det jeg kaller en usynliggjøring av terapeutens selv, fremfor at hun er opptatt av å dele egne ideer eller inntrykk. Ved å tre til side, kan den andre stå frem.

I tillegg til de to ovennevnte begrepene, fant jeg at en av mine forestillinger om den terapeutiske praksis, knyttet til det å være i en mulig sammenvevet, nærværende relasjon i terapirommet, var mindre fremtredende enn jeg hadde antatt.

Det har gitt meg mye lærdom å finne paradoksene i tekstene; å se hvordan noe levende og spontant har latt seg forme til noe mindre fleksibelt. Det er åpenbart annerledes å fornemme, føle, la seg gripes av et særegent øyeblikk, enn det er å prøve og beskrive det. Dette kan virke enkelt og banalt, men jeg finner det interessant at når vi utdanner oss innenfor familieterapi, så baserer deler av utdanningen seg på nettopp å lese eller høre om andres opplevelser. Kanskje kan det ha mindre endringseffekt enn det man forestiller seg? Erfaringene må terapeuten gjøre selv. Fornemmelsene må hun selv oppleve. Å ta ansvar, være i ro og inneha en perseptuell årvåkenhet, er noe terapeuten selv må identifisere kroppslig.

Jeg har med et lengre etterord som et svar på at oppgavens uttrykk til en viss grad har blitt omdannet fra noe levende til noe mer statisk. Det er en tekst hentet fra det transkriberte grunnlagsmaterialet. Jeg har det med for å minne om hva jeg oppfatter at det hele egentlig dreier seg om; et fornemmende menneske møter et annet fornemmende menneske. Og de kommuniserer med hverandre.

Men før etterordet, vil jeg vise til de siste ordene som Tom Andersen sier på DVD`ene som jeg nå har fått et nært forhold til. Tom Andersen takker publikum, han takker John Shotter, han takker vedkommende som har filmet, og til slutt sier han det som jeg også tenker ved avslutningen av min masteroppgave:

«So shall we cry or shall we sing?»

11. ETTERORD

Tom Andersen:

«But I thought I should bring to you something that I have experienced in the last few weeks, eh, which I have so much with me in my body. Yesterday and the day before I was in a closed prison in Sweden that I have been visiting the last three years. The men who are here have committed the most awful crimes. And some of them shall be in there for the rest of their lives. And they have introduced the possibility for the men to talk with somebody. The men determine totally themselves what to talk about. And the one that listen to these men are one that is a bit trained talker, we call it sometimes a therapist, and the other is one of the guards. And they are talking about very, very personal things. One of the two is talking with the men and the other is just listening and then they have a reflecting talk. And that has been so useful for the men. So we ask them to come back, those who get out in the free. We ask them to come back to what we call a return meeting and to that meeting we also invite important persons in Sweden for instance from the Parliament. Very, very special. So that is something which is in my body, that is very happy for it and I say bluntly to the men that it is so rich to come here and meet with you because all of you take your life so seriously.

On Tuesday I was in a county service to handicapped people in the middle of Sweden where we always work with the network that are often consisting of many professional but certainly also the family. And they always wants us to work together and there is a big group watching us in the TV... We had two talks on Tuesday, one was with a boy. He was twenty two years old, but look like twelve. He had muscularly dystrophy, which is a slowly paralyzing condition. And he could hardly sit in his wheelchair. So he was, he was kind of with ..., to keep him up .. and he had hard to breath, he had not asked for the meeting. People around him was very...very sorry, very unhappy, «what shall we do?»...And this small boy, he had very few words, he had just the look,...so I was sitting there and...I think that was the most difficult ...difficult, eh, meeting in my life. He...the way he expressed himself was with his eyes, very few words...and I thought «My god, how can I respond?»...how should I answer him? And I tried to find a good inner talk because I think our inner talk can be seen in our eyes. So I understood they could not speak in his family, so in my inner talk I said I hope your mother and father some day are ready to speak about how to say goodbye. So that was, it is very strong in the body.

And the other I would say is from Paraguay, we was in Paraguay three weeks ago. I visited a mental hospital which looks like our mental hospitals one hundred and fifty years ago. The patients coming from far out in the jungle. They behave like animals and I think because they were treated like animals. And one woman came up to...before we went into the hospital a female psychiatrist introduced us to the system and said, what she mostly said was «We want something different.» She was fifty years old and she said «we want more treatment possibilities out in the community, that is what we try to do». And she was very serious when she spoke...and she was kind of a bit shameful for what we should see. So we came to this female apartment and the women came screaming and one took our hands through the ironbars – we were separated by ironbars - and one woman came close up to me, very close, a small tiny woman, she said «Please, please bring me home.» And she said «Because there are so many here that want to kill me here.». And I said «Who can you speak with about that?» And she said «God.». «What does God say back?» He says «Kill them before they kill you». And how can one answer that? And I thought I had to hang on my inner talk and which she hopefully could see in my eyes. So I said to myself «We must find something to do. We must ... that makes it better...to her and myself.». But not with words but in my inner talk. I hoped that my eyes could tell. And when we went out and met this female psychiatrist I had that inner talk in my head so I said «I understand you want to reform Paraguayan psychiatry.». And she started to cry. And I said «If I can do something, please let me know», and she cried very heavily. So these happenings is very much with me.»

LITTERATURLISTE

- Altheide, D.L. og J.M. Johnson. 1994. «Criteria for assessing interpretive validity in qualitative research». I N.K. Denzin og Y.S. Lincoln (red.). *Handbook of qualitative research*. 485-499. Thousand Oaks: Sage.
- Andenæs, Agnes. 2000. «Generalisering: Om ringvirkninger og gjenbruk av resultater fra en kvalitativ undersøkelse.» I *Kjønn og fortolkende metode. Metodiske muligheter i kvalitativ forskning*, Hanne Haavind (red). Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Andersen, Tom. 2014. «Deltakende praksis og væren-i-verden. Noen foreløpige refleksjoner.» I *Bevegelse. Liv og forandring. Praksisnære beskrivelser av psykomotorisk fysioterapi*. Berit Ianssen (red). Cappelen Akademisk forlag.
- Andersen, Tom. 1999. «Et samarbeid – av noen kalt veiledning.» I *Psykoterpiveiledning*, Michael Helge Rønnestad og Sissel Reichelt (red.). Tano Aschehoug.
- Andersen, Tom. 1987. «The Reflecting Team: Dialogue and Meta-Dialogue in Clinical Work». *Family Process*, no.4, vol.26.
- Anderson, Harlene og Per Jensen (red.). 2008. *Inspirasjon. Tom Andersen og reflekterende prosesser*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Anderson, Harlene. 2003. *Samtale, sprog og terapi*. Oversatt av Mikal Arboe. København: Hans Reitzels forlag. Opprinnelig publisert som «*Conversation, Language, and Possibilities*». (Basic Books. 1997.)
- Anstorp, Trine og Kirsten Benum (red.). 2014. *Traumebehandling. Komplekse traumelidelser og dissosiasjon*, Oslo: Universitetsforlaget.
- Benum, Kirsten, Eva Dalsgaard Axelsen og Ellen Hartmann (red.). 2013. *God psykoterapi. Et integrativt perspektiv*. Oslo: Pax forlag.
- Bergström, Göran og Kristina Boreus (red). 2000. *Textens mening og makt: metodebok i samhällsvetenskapelig text-og diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Buber, Martin. 1995. *Det mellanmänskliga*. Oversatt av Pehr Sällström. Ludvika: Dualis. Opprinnelig publisert som «*Elemente des Zwischenmenschlichen*» ur «*Die Schriften über das dialogische Princip*». Heidelberg: Verlag Lambert Schneider. 1954.

- Derrida, Jacques. 2006. *Dekonstruksjon. Klassiske tekster i utvalg*. Oversatt av Karin Gundersen. Oslo: Spartacus forlag. Opprinnelig publisert som «*La fin du livre et le commencement de l'écriture*» i «*De la grammatologie*». Editions de Minuit. 1967.
- Ekeland, Tor-Johan, Oddmar Iversen, Grethe Nordhelle og Anbjørg Ohnstad. 2012. *Psykologi for sosial- og helsefagene*. 2. utgave. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Engebreetsen, Eivind. 2005. «Barnevernets og de fremmedes ord. Nærlesning av journalnotatene i en barnevernsak fra 1987-88.» *Barn* nr.1: 57-77. Norsk senter for barneforskning.
- Engelsrud, Gunn. 2006. *Hva er kropp*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Frøyland, Liv. 2005. «Systemisk familieterapi og PMT- hvordan gi råd og oppskrifter med en spørrende holdning?» *Fokus på Familien*, nr.2: 114-127.
- Haavind, Hanne. 2000. *Kjønn og fortolkende metode. Metodiske muligheter i kvalitativ forskning*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Hartmann, Ellen. 2013. «Hva er virksomt i psykoterapi? Integrering av klinisk og forskningsbasert kunnskap.» I Kirsten Benum, Eva Dalsgaard Axelsen og Ellen Hartmann (red.). 2013. *God psykoterapi. Et integrativt perspektiv*. Oslo: Pax forlag.
- Hårtveit, Håkon og Per Jensen. 2004. *Familien – pluss én. Innføring i familieterapi*. 2. utgave. Oslo: Universitetsforlaget.
- Ianssen, Berit, Tom Andersen, Ingeborg Hanssen, Ingar Kvebæk, Alette Ottosen, Eli Rongved, Gudrun Øvreberg. 2014. *Bevegelse. Liv og forandring. Praksisnære beskrivelser av psykomotorisk fysioterapi*. Utgitt av forfattergruppen på eget forlag. (Opprinnelig utgitt på Cappelen Akademisk forlag, 1997.)
- Jensen, Per. 2008. «Veiskiller. Tom Andersen i samtale med Per Jensen.» I Harlene Anderson og Per Jensen (red.). *Inspirasjon. Tom Andersen og reflekterende prosesser*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Johannesen, Asbjørn, Per Arne Tufte og Line Christoffersen. 2010. *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. 4. utgave. Oslo: Abstrakt forlag.
- Johnsen, Astri og Vigdis Vie Torsteinsson. 2012. *Lærebok i familieterapi*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Jørgensen, Marianne Winther og Louise Phillips. 1999. *Diskursanalyse som teori og metode*. Frederiksberg C: Roskilde Universitetsforlag/Samfundslitteratur.
- Kvale, Steinar. 1997. *Det kvalitative forskningsintervju*. Oversatt av Tone M. Anderssen og Johan Rygge. Oslo: Gyldendal Akademisk. Opprinnelig publisert som *Interviews. An introduction to Qualitative Research Interviewing*. 1997.
- Kvale, Steinar og Svend Brinkmann. 2009. *Interviews. Learning the Craft of Qualitative Research Interviewing*. Sage.
- Lippe, Anna von der, Helene A. Nissen-Lie og Hanne Weie Oddli (red). 2014. *Psykoterapeuten. En antologi om terapeutens rolle i psykoterapi*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Malterud, Kirsti. 2013. *Kvalitative metoder i medisinsk forskning: en innføring*. 3. utgave. Oslo: Universitetsforlaget.
- Merleau-Ponty, Maurice. 1994. *Kroppens fenomenologi*. Oversatt av Bjørn Nake. Pax forlag. Opprinnelig publisert som *Phénoménologie de la perception* (1. del Le Corps). Editions Gallimard. 1945.
- Merleau-Ponty, Maurice. 1999. *Sprogets fænomenologi – udvalgte tekster*. København: Gyldendal.
- Nissen-Lie, H.A., O.E. Havik, P.A. Høglend, J.T. Monsen, M.H. Rønnestad. 2013. «The contribution of therapists` personal lives to the quality of the working alliance», *Journal of Counseling Psychology*, 60 (4): 483-495. I Anna von der Lippe, Helene A. Nissen-Lie og Hanne Weie Oddli (red), *Psykoterapeuten. En antologi om terapeutens rolle i psykoterapi*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Orlinsky, David E. 2014. «Varieties of psychotherapies and psychotherapists.» I Anna von der Lippe, Helene A. Nissen-Lie og Hanne Weie Oddli (red), *Psykoterapeuten. En antologi om terapeutens rolle i psykoterapi*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Reichelt, Sissel. 2008. «Forord til den norske utgaven. Introduksjon til norske lesere.» I Harlene Anderson og Per Jensen (red.). 2008. *Inspirasjon. Tom Andersen og reflekterende prosesser*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

- Ringdal, Kristen. 2007. *Enhet og mangfold. Samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode*. 2. utgave. Bergen: Fagbokforlaget.
- Rønnestad, Michael Helge og Sissel Reichelt (red.). 1999. *Psykoterpiveiledning*, Tano Aschehoug.
- Salvesen, Katinka Thorne. 2014. «Traumesensitiv mindfulness – øvelser i oppmerksomt nærvær». I *Traumebehandling. Komplekse traumelidelser og dissosiasjon*, Trine Anstorp og Kirsten Benum (red.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Segal, Zindel V., J. Williams, G. Mark, John D. Teasdale. 2012. *Mindfulness-Based Cognitive Therapy for Depression*. New York: Guilford Publications.
- Shotter, John. 2007. "Not to forget Tom Andersen's way of being Tom Andersen: the importance of what 'just happens' to us." *The Journal of Systemic Consultation & Management*. Volume No. 18: 15-28.
- Skårderud, Finn. 1998. *Uro – en reise i det moderne selvet*. Oslo: Aschehoug.
- Thornquist, Eline. 2003. *Vitenskapsfilosofi og vitenskapsteori for helsefag*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Thøgersen, Ulla. 2004. *Krop og fænomenologi. En introduktion til Maurice Merleau-Pontys filosofi*. Danmark: Academica.
- Tom Andersen and John Shotter «In Joint Action»*. 2008. London UK Conference 2003. KCC International in association with Victory Video.
- Vedeler, Anne Hedvig. 2007. «Den bekymrede vandringsmannen – John Shotter om Tom Andersen i samtale med Anne Hedvig Vedeler.» *Fokus på familien* 03/2007.
- Vetlesen, Arne Johan. 1996. *Nærhetsetikk*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Vetlesen, Arne Johan og Per Nortvedt. 1994. *Følelser og moral*. Ad Notam Gyldendal.